

Programul De Cooperare
Transfrontalieră
Ungaria-România 2007-2013

Uniunea Europeană
Fondul European de Dezvoltare Regională

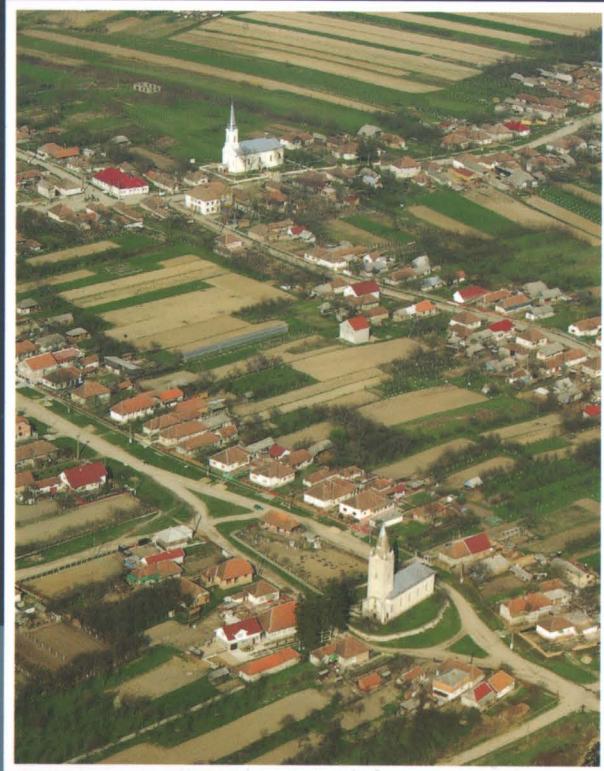

Două țări, un scop, succes comun!

MUZEUL JUDEȚEAN SATU MARE • SZATMÁR MEGYEI MÚZEUM
COUNTY MUSEUM OF SATU MARE

Apa

Ghid cultural și istoric
Történelmi és kulturális kalauz
A Cultural and Historical Guide

Apa. Ghid cultural și istoric

Comuna Apa este situată în partea estică a județului Satu Mare, la granița cu județul Maramureș, pe malul drept al Someșului, la o distanță de 38 km de reședința de județ, pe drumul european E 671. Localitatea este accesibilă și pe drumul județean 192, sau pe calea ferată, pe ruta ce leagă Satu Mare de Baia Mare. Din punct de vedere administrativ, comunei Apa îi aparțin localitățile: Apa (reședința de comună), Someșeni și Lunca Apei. Conform recensământului din 2002, comuna are 2887 de locuitori, dintre care 70,97% români, 14,82% rromi și 14,13% maghiari.

Apa. Történelmi és kulturális kalauz

Apa község Szatmár megye keleti felén, a megyeközponttól 38 km-re fekszik, Máramaros megye határán, a Szamos folyó jobb partján, az E671-es európai út mellett. A település megközelíthető a 192-es megyei úton is vagy vonattal a Szatmárnémeti–Nagybánya vasútvonalon. Közigazgatásilag Apa községet a következő települések alkotják: Apa (községhközpont), Szamostelek és Lanka. A 2002-es népszámlálás adatai szerint a községnek 2887 lakosa van, ezek közül 70,97% román, 14,82% roma és 14,13% magyar nemzetiségű.

Apa. A Cultural and Historical Guide

Apa commune is located in the East of Satu Mare county, on the border with Maramureș county, on the right bank of the Someș river, 38 km from the county seat, on the European road E671. The commune is accessible from the 192 county road, or from the railway connecting Satu Mare to Baia Mare. The localities of the administrative unit are: Apa (the commune seat), Someșeni and Lunca Apei. According to the census of 2002, the commune has 2887 inhabitants, of which 70.97% are Romanians, 14.82% Gypsies and 14.13% Hungarians.

Acest material este publicat în cadrul proiectului „Patrimonium2” (HURO/0901/060/2.5.1) derulat de Muzeul Județean Satu Mare și Direcția Muzeelor din județul Szabolcs-Szatmár-Bereg, finanțat prin Programul de Cooperare Transfrontalier Ungaria-România 2007-2013.

© Muzeul Județean Satu Mare

Publicația sau părți ale acesteia pot fi reproduse numai cu permisiunea autorilor.

Publicat la Satu Mare, 2011

Editor: Muzeul Județean Satu Mare

Adresa: Satu Mare, B-dul Vasile Lucaciu 21, Telefon: 00-40-261-737-526, Fax: 00-40-261-768-761,

E-mail: muzeusm@gmail.com, Web: www.muzeusm.ro

Coordonator: Virág Paula, Szőcs Péter Levente

Autori text: Gindele Robert, Marta Liviu, Tóth Zoltán, Virág Paula

Traducere text: Adriana Costin (engleză), Kocsis Ágnes (maghiară)

Fotografii: autori

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Apa : ghid cultural și istoric = Apa : történelmi és kulturális kalauz =

Apa : a cultural and historical guide / Paula Virág, Robert Gindele, Liviu Marta, ... ; coord.: Paula Virág. - Satu Mare : Editura Muzeului Sătmărean, 2011

Biblioogr.

Index

ISBN 978-973-1843-51-3

I. Virág Paula Cătălina (coord.)

II. Gindele, Robert

III. Marta, Liviu

008(498 Apa)

94(498 Apa)

Cadrul natural al comunei Apa este dominat de proximitatea râului Someș. Pe câmpia joasă, râul are un curs meandrat cu albi părăsite și numeroase deviații. Peisajul este rezultatul conlucrării factorilor naturali cu cei antropici. Între întinsele terenuri agricole (amplasate pe terenuri mai înalte) găsim pajiști mezofile formate în albiile părăsite parțial colmatate și canale, mărginite de vegetație caracteristică pajiștilor inundabile: coada vulpii (*Alopecurus pratense*) și păiușul băltilor (*Deschampsia caespitosa*). Fânețele care păstrează o diversitate semnificativă de specii, sunt colorate la începutul verii de florile speciilor de *Ranunculus*, însoțite de floarea cucului (*Lychnis flos-cuculi*) și de veninariță (*Gratiola officinalis*). La sfârșitul verii înfloresc sorbestrea (*Sanguisorba officinalis*), iarba șerpilor (*Veronica longifolia*), rulinul (*Succisa pratensis*), gălbinarul (*Serratula tinctoria*), ghințura (*Gentiana pneumonanthe*) și ruțișorul (*Thalictrum lucidum*).

Bazinele rămase în urma excavării balastului (nisipului) au fost recucerite de vegetația naturală a zonei. S-a format aici o vegetație alcătuită din rogoziș înalt cu specii de mlaștină (higrofie), suprafețele mai înalte fiind ocupate de grupări de sălcii (*Salix capraea*, *Salix alba*, *Salix fragilis*) cu formă caracteristică se-

Apa község természeti környezetét a Szamos közel-sége határozza meg. Az alacsony síkságon a folyó kanyarogva halad, elhagyott medrek és holtágak kísérik. A táj a természeti hatások és az emberi beavatkozás eredményeképpen nyerte el mai formáját. A magasabb részeken fekvő kiterjedt mezőgazdasági területeken, az elhagyott és kiszáradt meder-részeken nedves gyeppek találhatók, melyeket az árterületekre jellemző növényzet vesz körül, réti ecsetpázsit (*Alopecurus pratense*) és gyepes sédbúza (*Deschampsia caespitosa*). A kaszálórétek lenyűgöző sokféleség őrzői: nyár elején pompázatos színeket öltnek a boglárkafélék (*Ranunculus*), a kakukk-szegfű (*Lychnis flos-cuculi*), a csikorgóból (*Gratiola officinalis*), nyár végén kinyitja szirmait az őszi vér-fű (*Sanguisorba officinalis*), a hosszúlevelű veronika (*Veronica longifolia*), a réti ördögharapta fű (*Succisa pratensis*), a festőzsoltina (*Serratula tinctoria*), a kornicstárnics (*Gentiana pneumonanthe*) és a fényes borkóró (*Thalictrum lucidum*).

A kavics- és a homokkitermelés nyomán kialakult medencéket újra birtokba vette a természetes vegetáció. Magasságok alakultak ki mocsári fajokkal, a kiemelkedő területeket elborították a fűzfélék (*Salix capraea*, *Salix alba*, *Salix fragilis*) a maguk jellegzetes

The environment of Apa village is influenced by the proximity to the Someş River. In the low plain, the river has a meandering course with dry riverbeds and many deviations. The landscape is the result of natural factors and anthropogenic cooperation. In the extensive agricultural land (set on higher lands) are mesophilic meadows formed in the dry riverbeds, partially plugged, and the channels, bordered by the characteristic vegetation of floodplains like the foxtail (*Alopecurus pratense*) and fescue ponds (*Deschampsia caespitosa*).

Grasslands which preserve a wide range of species are filled with colour from the early summer flowers: *Ranunculus*, the cuckoo flower (*Lychnis flos-cuculi*) and the *Gratiola officinalis*, with late summer flowers like *Sanguisorba officinalis*, snakes' grass (*Veronica longifolia*), *Succisa pratensis*, jaundice (*Serratula tinctoria*), *Gentiana pneumonanthe* and *Thalictrum lucidum*. The pools that remained after excavating the balast (sand) were repopulated by the specific vegetation in the area. So, the vegetation comprise the tall sedge with swamp species (hidrophilic), the higher surfaces being occupied by groups of willows (*Salix capraea*, *Salix alba*, *Salix fragilis*) with their characteristic semispherical form and poplars (*Populus sp.*). The water surface is covered by frog grass (*Hydrocharis morsus-ranae*) and species

Apa, cadru natural
Apa, természet környezet
Apa, natural environment

Egretă mare
Nagy kócsag
Great white egret

miserică, sau răchită (*Salix fragilis*) și plopi (*Populus sp.*). Luciul apei este acoperit de iarba broaștelor (*Hydrocharis morsus-ranae*) și specii de broscăriță (*Potamogeton sp.*), uneori și de nufărul galben (*Nuphar lutea*). Găsim aici păiușul bălților (*Deschampsia caespitosa*) și mană de apă (*Glyceria maxima*).

Datorită diversității habitatelor acvatice, este întâlnită aici o faună bogată de amfibieni și reptile. Brotăcelul (*Hyla arborea*), buhaiul de baltă (*Bombina bombina*), dar și tritonul cu creastă (*Triturus dobrogicus*) sunt prezenti cu populații semnificative. În apele canalelor trăiește țestoasa de apă (*Emys orbicularis*) și putem întâlni și șoparla de munte (*Zootoca vivipara*). Zona are o avifaună diversă. În zonele cu arbuști își face cuibul sfrânciocul mare (*Lanius excubitor*) și sfrânciocul cu frunte neagră (*Lanius minor*). De pe pășuni și fânațe își procură hrana șorecarul (*Buteo buteo*), eretele de stuf (*Circus aeruginosus*), iar în bălti putem observa nagâțul (*Vanellus vanellus*). Pe apa lacurilor sunt frecvente stoluri de rață mare (*Anas platyrhynchos*) și lișită (*Fulica atra*), și deseori întâlnim aici și cu stârcul cenușiu (*Ardea cinerea*) sau egreta mare (*Egretta alba*). Dintre raritățile faunei putem aminti barza neagră (*Ciconia nigra*) și vidra (*Lutra lutra*), care au fost observate în zonă.

félkömb alakzatával és a nyár (*Populus sp.*). A víz fel-színét ellepte a békakelencse (*Potamogeton sp.*), a mé-lyebb vizekben a sárga virágú vizitök (*Nuphar lutea*). Itt is megtaláljuk a gyepes sédbúzát és a harmatkását (*Glyceria maxima*).

A vizivilág változatossága miatt gazdag kétéltű és hüllő faunával találkozhatunk. A zöld levelibéka (*Hyla arborea*), a vöröshasú unka (*Bombina bombina*), de a tarajos góte (*Triturus dobrogicus*) is jelentős populációkat alkot a területen. A csatornák vizében tanyázik a mocsári teknős (*Emys orbicularis*), de találkozhatunk az elevenszülő gyíkkal (*Zootoca vivipara*) is. A vidék madárvilága is változatos. A cserjével borított részeiken nagy örgébics (*Lanius excubitor*) és kis örgébics (*Lanius minor*) fészkel. A legelőkön és a kaszáló réteken szerzi zsákmányát az egerészölyv (*Buteo buteo*) és a barna rétihéja (*Circus aeruginosus*), a tócsákban megfigyelhetjük a bíbicet (*Vanellus vanellus*). A tavak vizein gyakran feltűnnek nagy tőkésréce (*Anas platyrhynchos*) és szárcsa (*Fulica atra*) csapatok, de gyakran találkozhatunk szürke gémmel (*Ardea cinerea*) vagy nagy kócsaggal (*Egretta alba*) is. A fauna ritkaságai közül meg kell említeni a fekete gólyát (*Ciconia nigra*) és a vidrát (*Lutra lutra*), mindkettő je-lenlétéét észlelték a vidéken.

of *Potamogeton*, sometimes by the yellow water lily (*Nuphar lutea*). One can find here fescue ponds (*Deschampsia caespitosa*) and *Glyceria maxima*.

Within the diversity of aquatic habitats we find a wide range of fauna rich in amphibians and reptiles.

Zonă mlăştinoasă în apropierea localității Apa
Mocsári élőhely Apa közelében
Marshland in the proximity of Apa

Teritoriul localității Apa a fost locuit încă din epoca pietrei șlefuite. Chiar dacă lipsesc în acest moment urmele unor activități umane mai vechi pe teritoriul comunei, existența acestora nu poate fi total exclusă, având în vedere intensitatea locuirilor paleolitice din satele învecinate, aflate la poalele Munților Oaș-Gutâi. Urmele unei aşezări neolitice au fost surprinse în partea estică a localității Apa (Strada Herbeneaga). O a doua aşezare, datată pe baza cercetărilor arheologice în epoca neolică târzie, a fost descoperită odată cu realizarea săpăturilor de salvare la montarea conductei magistrale de gaz. Cu acea ocazie, în zona Moșiei Brazilor, aflată în hotar cu Seiniul, au fost surprinse resturile

Cercetare arheologică la situl Apa–Moșia Brazilor
Régészeti ásatás Apa–Moșia Brazilor lelőhelyen
Archaeological research at Apa–Moșia Brazilor site

Apa község területe már a csiszolt kőkorszakban is lakott volt. Bár jelenleg hiányoznak a még korábbi lakottságra vonatkozó bizonyítékok, ezeket nem zárhatjuk ki teljes egészében, hiszen a szomszédos területeken, az Avas-Gutin hegylábánál számos paleolit lelet került elő, a terület lakottságát bizonyítva. Egy neolit település nyomaira Apa keleti részén (Herbeneag utca) bukkantak. Egy másik település nyomait a kutatók a neolitikum kései időszakára keltezték. Ezt a lelőhelyet földgáz fővezeték fektetésekor azonosították a Szinérváralja határán fekvő Moșia Brazilor nevű helyen. Itt megégett, agyagfalú házmaradványokat tártak fel, bennük cserépedények és kőeszközök a Kr. e. V. évezredből.

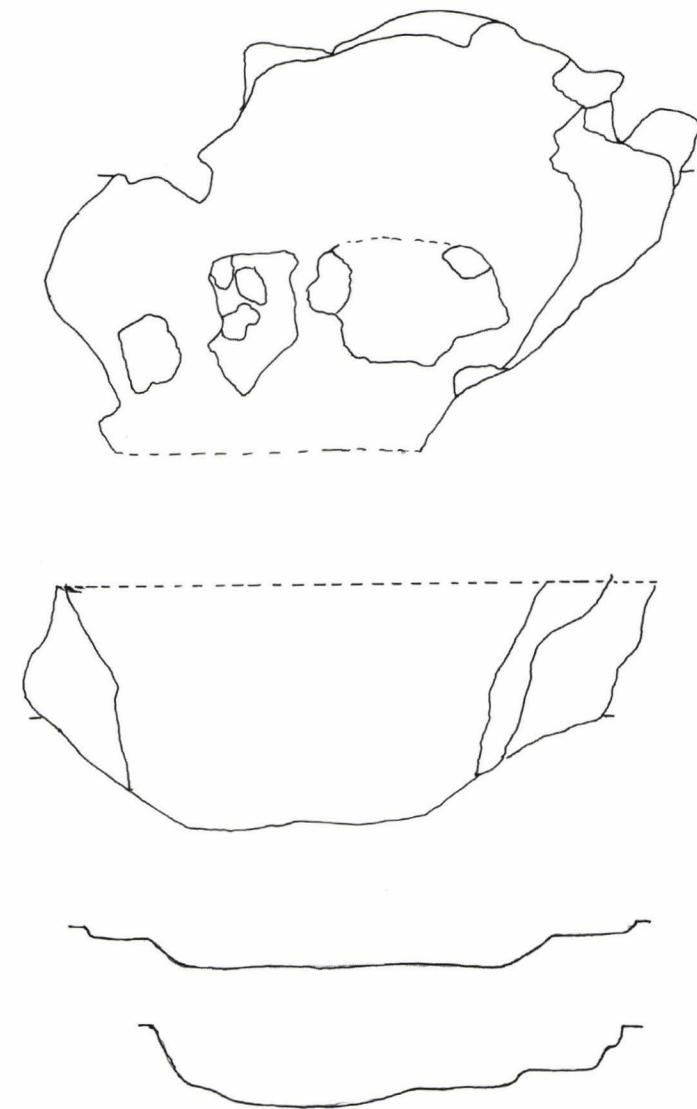
A rézkor idejéből nincsenek pontosan meghatározható leletek, de a szomszédos Aranyosmeggyes területén két települést is feltártak e korszakból. Egyébként a község területén talált nagyszámú, csiszolással előállított kőbalta sűrű lakottságot sejtet a neolitikum és a rézkor időszakában, amikor az ilyen típusú eszközöket használták.

A középső bronzkor idejére keltezhető az a lelet, amely híressé tette Apát az Európa őstörténetét kutatók körében. Ez nem más, mint az Apa és Aranyosmeggyes határában felfedezett nagy értékű bronz leletcsoport.

Hyla arborea, the bittern pond (*Bombina bombina*), as well as the crested newt (*Triturus dobrogicus*) are remarkable through their massive presence. Water turtles (*Emys orbicularis*) live in water channels. The mountain lizard (*Zootoca vivipara*) is met here, too. The avifauna is rich in the area. In the shrubs area nest the great grey shrike (*Lanius excubitor*) and the black forehead grey shrike (*Lanius minor*). Pastures and hayfields provide food for the buzzard (*Buteo buteo*), the marsh harrier (*Circus aeruginosus*) and ponds show us the lapwing (*Vanellus vanellus*). Lakewaters house frequently large flocks of ducks (*Anas platyrhynchos*) and coot (*Fulica atra*), and we often meet here the grey heron (*Ardea cinerea*) and the great egret (*Egretta alba*). Among the rare species observed here are the black stork (*Ciconia nigra*) and the otter (*Lutra lutra*).

ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES

Apa locality was inhabited since the polished Stone Age. Although, there are still some missing traces of old human activities on the territory of Apa, their existence can not be totally excluded, given the intensity of Paleolithic settlements in the nearby localities at the foot of Oaş-Gutâi Mountains. Traces of Neolithic settlements have been found in the

Complexe arheologice descoperite la Apa–Moşa Brazilor
Régészeti objektumok Apa–Moşa Brazilor lelőhelyről
Archaeological features discovered at Apa–Moşa Brazilor site

unor locuințe incendiate, construite cu pereți de lut. Acestea aveau ca inventar vase ceramice și unelte de piatră ce datează din mileniul al V-lea î. de Hr.

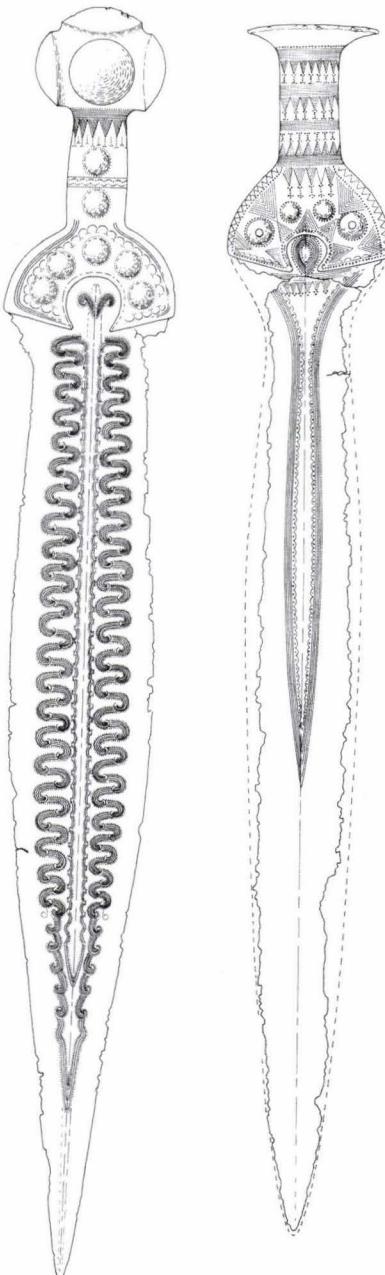
Chiar dacă lipsesc vestigii bine dateate în epoca aramei, locuirea zonei este atestată de urmele a două așezări descoperite pe teritoriul comunei învecinate, Medieșu Aurit. De altfel, numărul mare de topoare de piatră realizate prin șlefuire descoperite pe teritoriul comunei Apa arată o intensitate a locuirii pe parcursul epocii neolitice și eneolitice, când erau utilizate astfel de piese.

Din epoca mijlocie a bronzului datează o descoperire deosebită, ce a făcut faimos numele comunei Apa în întreaga preistorie europeană. Această descoperire, realizată în hotarul dintre localitățile Apa și Medieșu Aurit cuprinde

Săbiile din depozitul de bronzuri de la Apa

Az apai bronz raktárlelet kardjai

The swords of the
bronze deposit of Apa

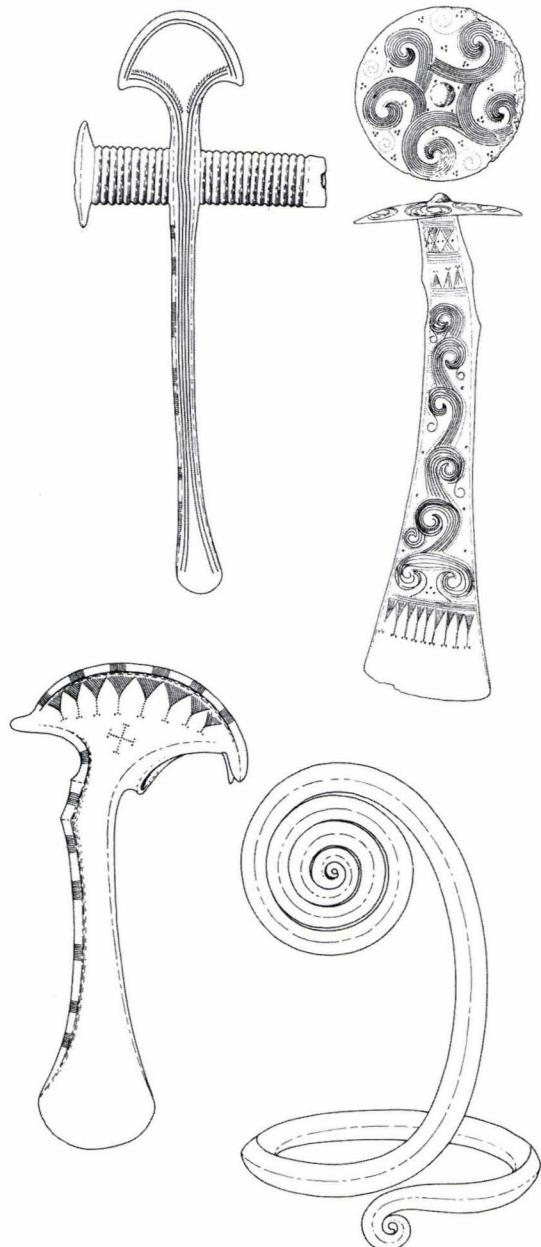

Mivel szándékosan rejtették el, a leletcsoportot bronz raktárleletnek nevezik. A együttest 1939-ben fedezték fel, két kardból, három harci fejszéből és egy karvédőből áll. Az apai kardok a legkorábban feltárt ilyen jellegű fegyverek közé tartoznak az európai kontinensen, ezért a típust a Szamos menti településről, Apáról nevezték el a régészeti szakirodalomban. Igen ritka kardokról van szó. A régészeti kutatások modernizálódásának ellenére számuk nem haladja meg a 20 példányt, bár elterjedési területük meglehetősen nagy: Görögország északi vidékétől egészen a Skandináv-félszigetig. Az Apa típusú kardok mind jól kidolgozottak, díszítésük aprólékos, markolatukat gyakran aranylemezes borítás fedte. A bronzkori fegyvereken előforduló mintázatok elemzése érdekes dologra világított rá: a gazdag díszítés nem alkalomszerű, hanem minden fegyveren egy-egy szimbólumcsoporthoz köthetők, amelyek a kor harcosainak ideológiájára és fegyverzetére utalnak. Nemrég került napvilágra Németor-

eastern part of Apa commune (Herbeneaga Street). A second settlement, dated by archaeological research to the late Neolithic Age, was discovered within the rescue excavations during the mounting-works of the gas pipelines. On that occasion, at Moșia Brazilor site, on the border with Seini, remains of burnt houses, made of clay walls were identified. They contained pottery and stone tools that date back to the fifth millennium B.C. Even if there are missing vestiges dated to the Copper Age, the habitation of the area is attested by the settlements of this period discovered in the neighboring commune of Medieșu Aurit. Moreover, the large number of polished stone axes discovered in Apa commune show the intensity of living during the Neolithic and Eneolithic Ages, when such pieces were used.

From the period of the Middle Bronze Age dates a significant discovery that made famous the name of Apa commune throughout the European prehistory. This discovery, made at the border between Apa and Medieșu Aurit, comprises a group of bronze pieces of great value. It is called bronze deposit because it was buried voluntarily. The group of pieces found in 1939

Topoarele de luptă și apărătoare de braț din depozitul de bronzuri de la Apa
Harc szekerce és karvédő az apai bronz raktárleletből
Battle axes and an arm ptector from the bronze deposit of Apa

un grup de piese de bronz de mare valoare. Numit depozit de bronzuri din cauza îngropării sale voluntare, grupul de piese descoperit în anul 1939 era format din două spade, trei topoare de luptă și un apărător de braț. Spadele de la Apa sunt printre primele astfel de arme realizate pe continentul european, tipul purtând de altfel numele localității de pe Someș. Aceste spade sunt rare. În ciuda perfecționării mijloacelor de detectare, numărul lor nu depășește cifra de 20, ele fiind răspândite pe un teritoriu vast, din nordul Greciei până în Scandinavia. Spadele de tip Apa sunt întotdeauna bine lucrative, migălos decorate, uneori având mânerul lucrat cu foită de aur. Analiza ornamentelor de pe armele epocii bronzului a arătat un lucru deosebit de interesant: decorul bogat nu este realizat la întâmplare, repetând pe fiecare armă ornamente dintr-un set de simboluri ce fac trimitere la reprezentarea unor elemente din ideologia și armamentul războinicilor vremii. Descoperirea recentă a două spade de bronz pe teritoriul Germaniei, împreună cu un disc cu reprezentări astrologice clare, dovedesc cunoștințele vaste ce stau în spatele simbolisticii vremii.

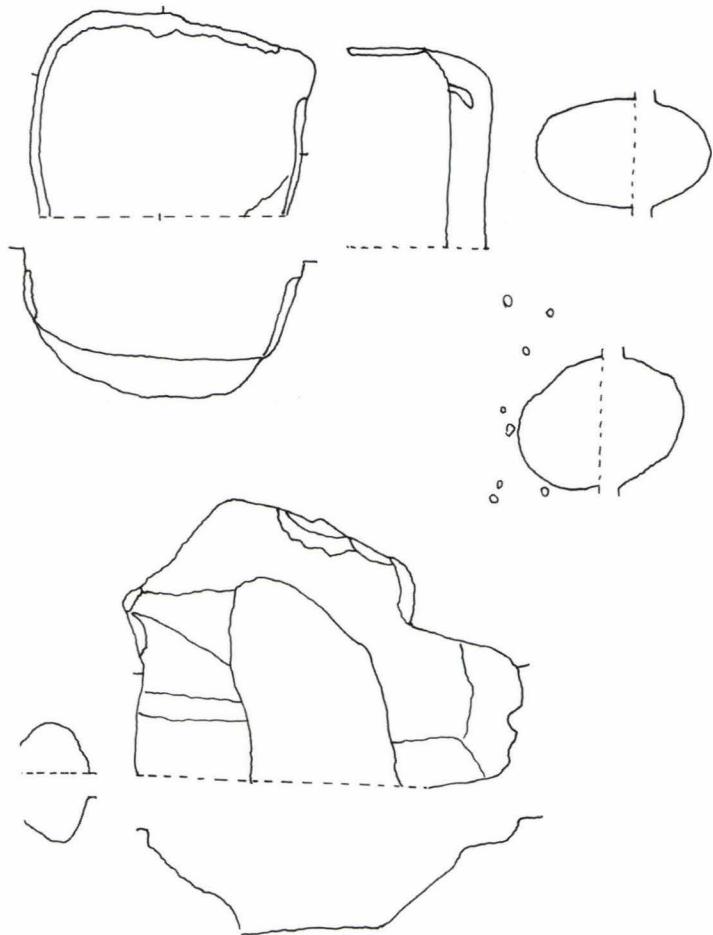
Pentru a stabili apartenența și datarea exactă a spadelor de tip Apa, deosebit de important este faptul că una dintre piesele descoperite în localitatea someșană are la capătul mânerului o măciucă identică cu aceea prezentă pe o spadă ce a aparținut unui faraon

szág területén két bronz kard és egy -korong, amelyen egyértelmű asztrológiai jelek vannak. Mindezek bizonyítják, hogy a kor szimbólum-rendszerének hátterében sok felhalmozott és megalapozott ismeret állt.

Ahhoz, hogy az Apa típusú kardok hovatartozását és keltezését pontosan meghatározhassuk, igen fontos annak a ténynek az ismerete, hogy a Szamos-menti településen talált kardok egyikének markolatán egy olyan bütyök van, mint amilyen az egyik egyptomi fáraó kardján figyelhető meg. A fáraósírban talált fegyver szilárd alapot ad az apai kard keltezéséhez: Kr. e. 16. század, de arra is utal, hogy egy ilyen kard tulajdonosa magas rangot töltött be. Az apai bronzdepó leletkörülményei is arra utalnak, hogy a tárgyak az akkor idők elitjének tagjaihoz kötődnek, az akkor törzsi vezetők a homéroszi kor királyaihoz hasonlítottak. Nem messze a kardok felfedezési helyétől, az Apa és Aranyosmeggyes közötti út mentén van egy magas halom, az Akasztó-domb (Movila Spânzurătorii). Az ezelőtt 50 évvel végzett ásatások kimutatták, hogy ezt az impozáns halmot egy tekintélyes bronzkori személy elhantolásakor emelték. A sírlelet leltára ugyanarra a periódusba keltezhető, mint az apai bronzfegyverek. Mindezek azt bizonyítják, hogy a vidéken egy magas rangú személy élt, akinek halálakor a közösségek megkülönböztetett tiszteletet mutatott. Azt, hogy az apai raktárlelet előkerülési helyének közelében

consisted of two swords, three battle axes and an arm protector. The swords of Apa are among the earliest discoveries of this weapons type made in Europe, thus this group of finds is called after the name of the locality. These swords are rare items. Despite the improvement of prospections, their number is no bigger than 20, although they are spread over a vast territory, from northern Greece to Scandinavia. The Apa type swords are always well made, carefully decorated and sometimes they have the handle worked with gold foil. The analysis of ornaments on Bronze Age weapons revealed interesting explanations: the rich decoration is done randomly, but each weapon resumes a set of symbolic ornaments that represent elements of ideology and weapons of the warriors in that time. The recent discovery of two bronze swords in Germany, together with a disc with astrologic representations show extensive knowledge behind the symbolism of that time.

To establish the precise affiliation and dating of the Apa type swords, it is very important that one of the pieces found here were fit with club on the end of the handle, identical to that on a sword of an Egyptian Pharaoh. The discovery at the Egyptian royal tomb provides direct arguments to date the sword of Apa in the 16th century B.C. and evidence for the high social status of the owners of such

Complexe arheologice descoperite la Apa–Moșia Brazilor
Régészeti objektumok Apa–Moșia Brazilor lelőhelyről
Archaeological features discovered at Apa–Moșia Brazilor site

egiptean. Descoperirea din mormântul regal egiptean asigură argumente directe pentru datarea spadei de la Apa în secolul al XVI-lea î. de Hr. și oferă indicii referitoare la statutul social înalt a posesorilor unor astfel de arme. Contextul descoperirii depozitului de la Apa oferă și elemente pentru a lega piesele de elitele vremii, șefi de trib asemănători regilor homeric. Astfel, nu departe de locul de descoperire a spadelor, pe drumul dintre localitățile Apa și Medieșu Aurit se afla o mare movilă de pământ, numită *Movila Spânzurătorii*. Cercetările arheologice realizate în urmă cu aproape 50 de ani au arătat că această impresionantă movilă a fost ridicată cu ocazia înmormântării unui personaj de vază din epoca bronzului. Inventarul lui funerar din mormânt datează din aceeași perioadă cu armele de bronz de la Apa, dovedind că în zonă a trăit o persoană de rang înalt, care la moartea sa a fost cinstită în mod deosebit de comunitatea în mijlocul căreia a trăit. Existența unui centru de putere în apropierea depozitului de la Apa este documentată de prezența fortificației de la Ciuncaș, aflată pe terasa înaltă a Someșului, între localitățile Medieșu Aurit și Potău. Sondajul arheologic realizat în anul 1964 și cercetările geomagnetice realizate în anul 2011 au arătat că centrul aşezării de aici era împrejmuit printr-un sănț circular de mari dimensiuni. Mormântul tumular și fortificația descoperite în apropierea gru-

létezett egy hatalmi központ a Szamos teraszán, az Aranyosmeggyes és Patoháza között fekvő Csonkászon felfedezett erődítmény is megerősíti. Az 1964-ben végzett szondázó ásatás, valamint a 2011-ben végzett geomagnetikus mérések mutatták ki, hogy az itteni település központját nagy méretű árok vette körül. A halomsír és az erődítmény jelenléte nem messze a fegyverdepótól arra enged következtetni, hogy ez valóban „királyi” fegyverzet lehetett, amelyet az isteneknek szánt áldozat céljából ástak el.

A híres fegyverlelet korához viszonyított későbbi időszakból származik az a település, amelyet Apa község területének keleti részén azonosítottak. Valószínűleg erről a településről származnak azok a kerámiatöredékek, amelyeket a felsőszőcsi kultúrához (Kr. e. 16–12. sz.) soroltak, és a Szatmár Megyei Múzeumnak adományoztak. Erre a régészeti műveltségre jellemzők a bevésett spirális, meanderes és növényi motívumokkal díszített kerámiaedények.

A kora vaskor (Kr. e. 12–8. sz.) idejéből származik az 1998-ban a Moșia Brazilor nevű lelőhelyen mentőásatás során feltárt objektumból előkerült kerámiaanyag. Ezidáig nem ismert más, a község területéről előkerült, a vaskor későbbi időszakába sorolható régészeti anyag. Az időrendben következő lelet egy pénzérme Traianus császár idejéből (Kr. u. 98–117.), mely a dák-római háborúk során kerültetett a község területére.

weapons. The background in which the deposit of Apa was found provides elements that links them to the elite of the time, the tribe chiefs who were similar to the kings of the Homerian Era. Thus, not far from the place where the swords were discovered, on the road between Apa and Medieșu Aurit, a large mound of earth was identified, called Movila Spânzurătorii. Archaeological researches conducted almost 50 years ago showed that this impressive mound was raised for the funeral of a prominent person of the Bronze Age. The funerary inventory of the grave dates from the same period with the bronze weapons of Apa, which proves that in the area lived a high ranked person, who was honored by the community at his death. The existence of a power center near Apa deposit is documented by the presence of Ciuncaș fortification, located on the high terrace of the Someș river, between Medieșu Aurit and Potău localities. The archaeological survey conducted in 1964 and the geomagnetic surveys conducted in 2011 showed that the centre of the settlement was enclosed by a large circular ditch. The barrow and fortress found nearby the group of weapons from Apa provides indications that it may indeed be considered a "royal" arsenal (or military equipment) buried as an offering for divinity.

A more recent period to the famous series of bronze pieces, traces of a settlement were discovered

Cercetare arheologică la situl Apa–Moșia Brazilor
Régészeti ásatás Apa–Moșia Brazilor lelőhelyen
Archaeological research at Apa–Moșia Brazilor site

pului de arme de la Apa asigură indicii imediate prin care acesta poate fi într-adevăr considerat un arsenal (sau echipament militar) „regal” îngropat cu scopul de a fi oferit ca ofrandă divinității.

Dintr-o perioadă mai recentă vestitului ansamblu de piese de bronz, pe teritoriul comunei Apa au mai fost descoperite urmele unei aşezări, situată în zona de est a comunei. Probabil din această aşezare provin fragmentele ceramice atribuite culturii Suciu de Sus (secolele XVI–XII î. d. Hr.) ce au fost donate Muzeului Județean Satu Mare. Acestei culturi îi este specifică ceramică sculptată cu motive spirale, meandrice și vegetale.

Din perioada timpurie a epocii fierului (secolele XII–VIII î. d. Hr.) datează ceramică descoperită într-un complex arheologic cercetat cu ocazia săpăturilor de salvare realizate în anul 1998 la Moșia Brazilor. Până în acest moment, pe teritoriul comunei nu sunt cunoscute și alte vestigii datate în perioade mai recente ale epocii fierului, următoarea descoperire pe scară largă fiind o monedă din vremea împăratului Traian (98–117 î. d. Hr.), ce a putut ajunge pe teritoriul comunei în perioada ce a urmat războaiele dacoromane. Soldate cu decăderea statului dac și fondarea provinciei romane Dacia, războaiele dacoromane au indus importante schimbări în teritoriul neocupat, locuit de daci liberi și diferite triburi germanice.

Apa, ceașcă din epoca târzie a bronzului (cultura Gáva)

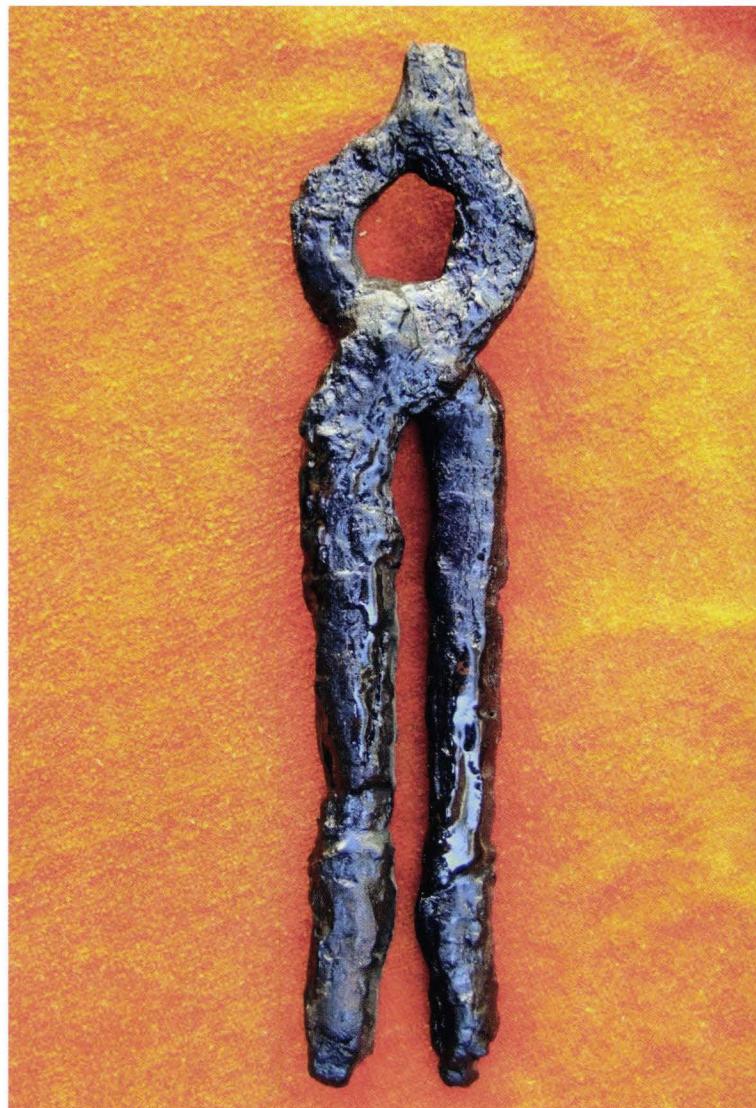
Apa, késő bronzkori (Gáva kultúra) csésze

Apa, cup of late bronze age (Gáva culture)

A dák–római háborúk következménye a dák állam bukása és a római provinciák megalakulása volt. Dacia el nem foglalt területein is, ahol a szabad dák és germán törzsek éltek, fontos változásokra került sor. Az Apa község területén azonosított római kori település a Seinel patak teraszára koncentrálódik, amely valójában megfelel a hajdani Szamos-lanka teraszának. A településlánc a Pap csárdájának (Ciarda Popii) és a Herbenyágának (Herbeneaga) nevezett pontokon kezdődik, és a régi iskola mögötti teraszig húzódik. A falu Szinérváralja felé eső végétől egészen a Moșia Brazilor nevezetű határrészig nyúló területen nagy számban felbukkanó kerámiatöredékek és paticsdarabok sűrű lakottságra utalnak. A vidék gazdasági központja a Kr. u. 2–3. század folyamán Aranyosmeggyes terüle-

in the eastern part of the village Apa. Perhaps in this settlement were found the ceramic fragments assigned to the Suciu de Sus culture (XVI-XII B.C.) that were donated to the Satu Mare County Museum. The specific of this culture is the ceramic carved decoration, with specific spiral, meander-like and vegetal motifs.

From the early Iron Age (XII-VIII century B.C.) dates the pottery discovered in an archaeological feature during the rescue excavations conducted in 1998 at Moşia Brazilor. So far, no vestiges of the more recent period of Iron Age are known in this territory. Chronologically, the next discovery is a coin from the time of the Emperor Traian (98-117 A.D.), who could reach the village as the aftermath of the Daco-Roman wars. The Daco-Roman wars which ended with the decay of the Dacian state and the organization of the Roman province of Dacia, brought significant changes in the territories inhabited by free Dacians and various Germanic tribes. The habitation in Apa during the Roman period focused on the terrace of the Seinel stream, which is actually the old floodplain of Someş terrace. The settlements chain started at border points of Ciarda Popii and Herbeneaga and continued on the terrace behind the old school. On the terrace between the end of the commune towards Seini, up to the border point Moşia Brazilor, great number of pottery

Apa, Clește de fier din epoca romană
Apa, római kori vasfogó
Apa, iron clipper from the Roman Age

Locuirea din epoca romană de pe teritoriul comunei Apa se concentrează pe terasa pârâului Seinel, care reprezintă de fapt vechea terasă a luncii Someșului. Lanțul de aşezări începe de la punctele de hotar *Ciarda Popii* și *Herbeneaga* continuând pe terasa din spatele vechii școli. De asemenea, pe terasa dintre capătul localității spre Seini până la punctul de hotar *Moșia Brazilor* apar fragmente ceramice și de chirpic, care atestă o locuire intensă în această perioadă. Centrul economic al zonei, în secolele II-III d. Hr., a fost la Medieșu Aurit – Șuculeu, unde a fost atestat arheologic un întins centru de producție ceramică. Așezările de pe teritoriul comunei Apa au avut foarte probabil un caracter rural, unde principala ocupație era agricultura. Nu putem exclude însă practicarea unor meșteșuguri, fapt indicat de un clește de fierar descoperit într-o locuință din aşezarea de la *Moșia Brazilor*. Alături de daci liberi, în microzona localității Apa, locuiau și luptători din neamul germanic al vandilor. Mormântul de incinerație al unui războinic a fost distrus la începutul secolului al XX-lea, când se desfășurau ample lucrări la linia ferată. Armentul descoperit, compus din spadă, scut, vârfuri de lance și pinteni a ajuns la Muzeul Național din Budapesta. Documentația veche de un secol indică ca loc de descoperire o exploatare de prundiș, din care funcționau mai multe în vremea respectivă pe teri-

tén volt a Șuculeu numărată határrészen, ahol a régészeti kutatások tanúsága szerint nagy kiterjedésű kerámia-gyártó központ működött. Az Apa területén létező települések minden bizonnyal falusi jellegűek lehettek, ahol a fő tevékenységet a földművelés jelentette. Nem zárhatjuk ki ugyanakkor, hogy néhány mesterséget is üztek itt, ezt bizonyíthatja a Moșia Brazilor kutatási ponton feltárt település egy lakásában felfedezett kovácsfogó. Apa község kistérségét a szabad dákok mellett a germán eredetű vandál törzsek is lakták. Egy elhamvasztott vandál harcos sírját a 20. század elején bolygatták meg a vasúti munkálatok során. A felszínre került fegyverzetet, amely kardból, pajzsrból, lándzsahagyekből és sarkantyúból állt, a budapesti Nemzeti Múzeumba szállították. A leletkörülményeket igazoló majd száz éves dokumentumok megtalálási helyként egy homokbányát jelölnek meg, az viszont több is működött abban az időben a község területén. Sajnos a felfedezés pontos helyének ismerete nélkül további leletek, esetleg érintetlen sírok keresésére nem végezhetünk kutatóásatást.

A népvándorlás időszakában Apa területe kevésbé volt lakott, mint a római korban. Nagy valószínűség szerint a településeket ekkor mindössze néhány gazdaság alkotta. Egy kerek, földbe ásott, közepén tartóoszloppal ellátott lakást, benne nagyoltan faragott kövekből rakott tűzhellyel a Moșia Brazilor

and adobe fragments were found, attesting an intense habitation during this period. The economic center of the area during the second and third centuries A. D.

Apa, vedere aeriană

Apa, légifotó

Apa, aerial view

toriul comunei. Astfel, din păcate, o cercetare arheologică pentru depistarea unor eventuale morminte rămase neafectate nu mai poate fi executată în lipsa locului exact de descoperire.

În epoca migrațiilor, teritoriul comunei Apa nu a fost intens locuită ca și în epoca romană. Foarte probabil, așezările erau formate doar din câteva gospodării. O locuință adâncită în pământ, rotundă, cu stâlp de susținere la mijloc și cu un cupitor clădit din pietre fasonate a fost descoperită la Moșia Brazilor. Această descoperire indică o locuire a zonei în secolele VII-VIII. d. Hr.

DATE ISTORICE

Localitatea Apa este amintită pentru prima dată în 1215, în *Registrul de la Oradea*, când una dintre locuitoare este acuzată de comiterea unei crime. În cursul secolului al XIV-lea, satul intră în componența domeniului cu centrul la Medieșu Aurit, aflat în proprietatea familiei Móric. Datorită apropiерii de Medieșu Aurit, așezarea a fost mereu în drumul atacurilor mai mult sau mai puțin organizate care aveau drept țintă centrul domenal. Astfel, la începutul secolului al XV-lea, Balc și Drag, membri ai familiei nobiliare rivale a Drăgoșeștilor, au devastat satul și au jefuit locuitorii, iobagi ai nobililor Móric.

nevű lelőhelyen sikerült azonosítani. Ez a felfedezés is bizonyítja a terület lakott voltát a Kr. u. 7–8. század folyamán.

TÖRTÉNELMI ADATOK

Apa első írásos említése a Váradi Regestrumban található, 1215-ből, amikor egy itt lakó nőt gyilkossággal vádoltak. A 14. század során a falut a Móric család tulajdonában lévő aranyosmeggyesi uradalomhoz csatolják. E közelég miatt gyakran érték támadások olyankor, amikor az Aranyosmeggyesen levő uradalmi központot vették célba jól vagy kevésbé jól szervezett csapatok. Így a 15. században is a rivális Drágffy családhoz tartozó Balk és Drág feldúltá a falut, és kifosztotta a Móric család jobbágyait. A család kihaltával, a 15. század végén, a falu a Báthori család birtokába került, és a szinérváraljai uradalomhoz csatolták. A 18. századtól kezdődően már több nemes család is osztozott a falun. Az 1717. évi tatárbetörés időlegesen elpusztította a települést. A 19. század folyamán legjelentősebb birtokosai a Szentiványi és a Berenczei-Kováts család tagjai voltak, nemesi udvarházaik ma is állnak.

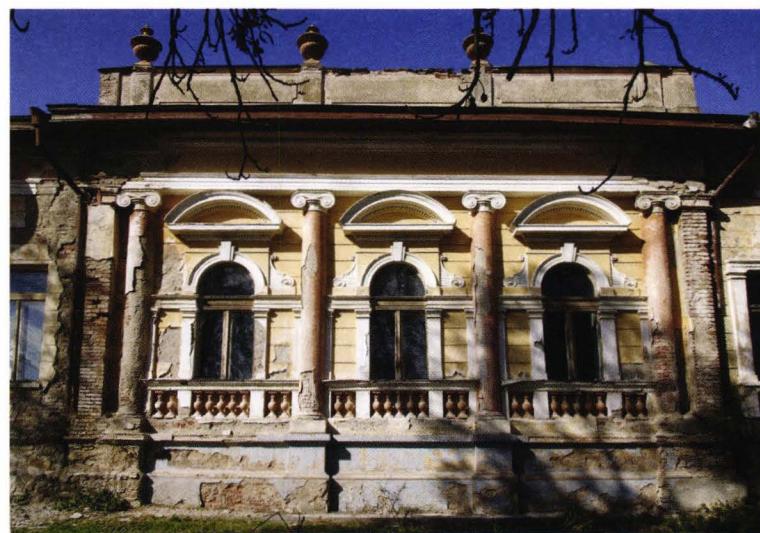
A 20. század folyamán lezajlott politikai és társadalmi változások Apa lakosait is közvetlenül érintet-

was Medieșu Aurit – Șuculeu, where a big center of pottery making was attested. The settlements on the territory of Apa had probably rural character, the main occupation here was farming. Although, it can not be excluded the practice of crafts as, it is indicated by a blacksmith pliers found in a house in the settlement at Moșia Brazilor. Alongside free Dacians, in Apa German vandal warriors lived, too. The cremation tomb of a warrior was destroyed in the early twentieth century, when extensive work was carried out on the railroad. The weaponry discovered here comprised sword, shield, spearhead and spurs, they are hosted now by the Hungarian National Museum in Budapest. A century-old documentation indicates that discovery was made in a gravel exploitation, of which were several more operating in the commune at that time. Thus, unfortunately, an archaeological research meant to find any undisturbed graves, due to the lack of the indication of the right spot, can not be executed.

In the age of migrations, Apa commune was less inhabited than in Roman times. It is probably that, the settlements comprised only of a few households. A house steeped in the ground, round shaped, with pillars for support in the middle and a stove built of wrought stones was found in Moșia Brazilor. This discovery indicates habitation of the area in the 7-8th A. D. centuries.

Curia familiei Kováts
A Kováts család kúriája
The manor-house of the Kováts family

După stingerea familiei proprietare, la sfârșitul secolului al XV-lea, așezarea ajunge în posesia familiei Báthori și este inclusă în domeniul cu centrul la Seini. Începând cu secolul al XVIII-lea, mai mulți nobili mici își împart proprietatea asupra satului. Consecințe devastatoare le-a avut în zonă ultimul atac al tătarilor, din anul 1717, care a dus la pustierea temporară a localității Apa.

Curia familiei Kováts
A Kováts család kúriája
The manor-house of the Kováts family

ték. 1918. november 10-én 76 taggal itt is megalakult a Román Nemzeti Tanács, mellette még a Román Nemzeti Gárda is működött a faluban. Az 1918. decembert 1-jei gyulafehérvári nagygyűlésen az apai szár-

HISTORICAL DATA

Apa commune was first documented in 1215 in the Register of Oradea, where one resident was accused of committing a crime. Throughout the fourteenth century, the village became part of the domain with the centre at Medieșu Aurit, the property of Móric family. Due to the proximity to Medieșu Aurit, the settlement used to be a frequent target for more or less organized attacks which aimed at the centre of the domain. Thus, at the beginning of the fifteenth century, Balc and Drag, members of the Drăgoșești rival noble family members, devastated the village and robbed people, serfs of the Móric nobles. After the owner family ceased to exist at the end of the fifteenth century, the settlement entered the possession of the Báthori family and was included in the domain with the centre in Seini. Since the eighteenth century, several nobles share ownership of the village. Devastating consequences in the area had the last attack of the Tartars, in 1717, which led to temporary desolation of Apa commune. In the nineteenth century, the most important landowners of the commune originated from the Szentiványi and Berenczei-Kováts families, whose curia was preserved until nowadays.

The inhabitants of Apa commune were direct participants in the events and political and social

Curia familiei Szentiványi
A Szentiványi család kúriája
The manor-house of the Szentiványi family

Curia familiei Szentiványi
A Szentiványi család kúriája
The manor house of the Szentiványi family

În secolul al XIX-lea, moșierii mai însemnați ai localității proveneau din familiile Szent-Iványi și Berenczei-Kováts, ale căror curii se păstrează până în prezent.

Locuitorii comunei Apa au fost părtași direcți la evenimentele și transformările politice și sociale petrecute în perioada secolului al XX-lea. La 10 noiembrie 1918, în Apa ia ființă Consiliul Național Român, compus din 76 de membrii. Alături de acesta funcționa și o Gardă Națională Română. Vasile Pop, originar din Apa, a fost desemnat să reprezinte Cercul Electoral Medieșu Aurit și Apa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

La finalul celui de al Doilea Război Mondial, regimul communist a adus, încă din primii săi ani de existență, schimbări majore în viața satului tradițional. În

mazású Vasile Pop képviselte az aranyosmeggyesi és apai választókerületet.

A II. világháború után a kommunizmus alapvető változásokat hozott a falu életében, a tradicionális falusi életmód fokozatosan felbomlott. 1950-ben megal-

Biserica ortodoxă din Apa
Apa, ortodox templem
The Orthodox church of Apa

changes that occurred during the twentieth century. On 10 November 1918, in Apa was set up the Romanian National Council, composed of 76 members. Along with them used to function the Romanian National Guard. Vasile Pop, born in Apa was appointed representative of the Election Circle of Aurit Medieșul and Apa at the Great National Assembly of Alba Iulia.

At the end of the Second World War, the communist regime brought, since its early years of existence, major changes in traditional village life. In 1950, were brought up the so-called TOZ's, which were early forms of agricultural associations that shared only the land and labor. A few years later, the socialist plan went into a new stage, that of proper collectivization of agriculture. Since 1956 was carried up the campaign for

Cruce la locul vechii biserici de lemn
A régi fatemplom helyén álló kereszт
The place of the old wooden church

Interiorul bisericii ortodoxe
Az ortodox templom belseje
The interior of the Orthodox church

anul 1950, au luat ființă și la Apa aşa-numitele TOZ-uri, forme incipiente de asociații agricole, în care doar pământul și munca oamenilor erau comune. Cățiva ani mai târziu, planul socialist a trecut într-o nouă etapă, cea a colectivizării propriu-zise a agriculturii. Începând cu 1956 s-a desfășurat campania de constituire a Cooperativei Agricole de Producție din această localitate, campanie care s-a desfășurat de-a lungul a mai mulți ani.

Biserica ortodoxă cu hramul "Pogorârea Sfântului Duh" a fost precedată de un lăcaș de cult din lemn, situat la marginea satului actual. Acesta trebuie să fi fost construit în jurul anilor 1740, deoarece este menționat ca fiind nou într-o conscripție a Episcopiei Greco-Catolice de Mukachevo datând din 1747. Locul vechii biserici este marcat printr-un crucifix. Edificiul de cult actual a fost construit între anii 1848 și 1863, în stil baroc. Datorită unor erori de construcție a fost necesară refacerea turnului bisericii, fapt care s-a realizat la începutul secolului al XX-lea. Pictura interioară, realizată în stil bizantin, a fost restaurată în anul 1927.

Interiorul bisericii ortodoxe
Az ortodox templom belseje
The interior of the Orthodox church

kult a faluban az ún. TOZ, a termelőszövetkezetek előd-szervezete, ahol az emberek földje és munkája is a közöst szolgálta. Néhány év múlva a szocialista tervgazdálkodás új szakaszba lépett, melynek során kollektivizálták a mezőgazdaságot. 1956-ban itt is kezdetét vette a tsz-alakítási kampány, ami aztán több évig elhúzódott.

A ma is álló „Szentlélek el-jövetele” ortodox templom építése előtt a hitközségnek egy fatemploma volt, mely a falu szélén állt. Ezt körülbelül az 1740-es évek során építették, mivel a munkácsi görög katolikus püspökség 1747-es összeírása új templomként tesz említést róla. A hajdani templom helyét egy kereszttel jelölték. A ma is álló templomot 1848 és 1863 között emelték. Építési hiba miatt tornyát le kellett bontani, a 20. század elején építették újra. A bizánci stílusban díszített, festett belsőt 1927-ben restaurálták. Ikonosztáza több regiszteres: a királyi ikonok és a 12 apostolt ábrázoló képek díszítik. A festmények fára festettek, bizánci stílust követnek.

A református templom. A település középkori, Szent Miklós tiszteletére emelt templomát 1334-ben

the set up of the Agricultural Production Cooperative in this commune, which campaign lasted several years.

The Orthodox Church dedicated to “The Descent of the Holy Spirit” was preceded by a wooden place of worship located near the present village. It must have been built around the 1740’s, because it is mentioned as new in a census of the Mukachevo Greek Catholic Diocese dating from 1747. The place of the old church is marked by a crucifix. The current religious edifice was built between 1848 and 1863, in baroque style. Due to construction errors, the rebuilding of the church tower was required, which was done at the beginning of the twentieth century. The interior painting, made in the Byzantine style, was restored in 1927. The iconostas comprises only several registers: the main icons and above them a row with the twelve apostles. They are painted on wood in respecting elements of byzantine style.

The Calvinist Church. The Mediaeval parish church dedicated to St. Nicholas is mentioned in 1334, in the Papal Decima Register. The current building could be one of the seven churches whose construction was financed by Susan Báthori in the fifteenth century. Together with most of the churches in the region, the church of Apa became Calvinist in the sixteenth century. The imposing tower building is dated by the inscription in the church in 1640, but some researchers

Amvonul bisericii reformate din Apa
Az apai református templom szószéke
The pulpit of the Calvinist church of Apa

Iconostasul este format doar din două registre: icoanele împărătești și cele care îi reprezintă pe cei 12 apostoli. Ele sunt pictate pe lemn, în stil bizantin.

Biserica reformată. Biserica medievală a localității, dedicată Sf. Nicolae, este menționată în anul 1334, în Registrul de Decime Papale. Edificiul actual poate

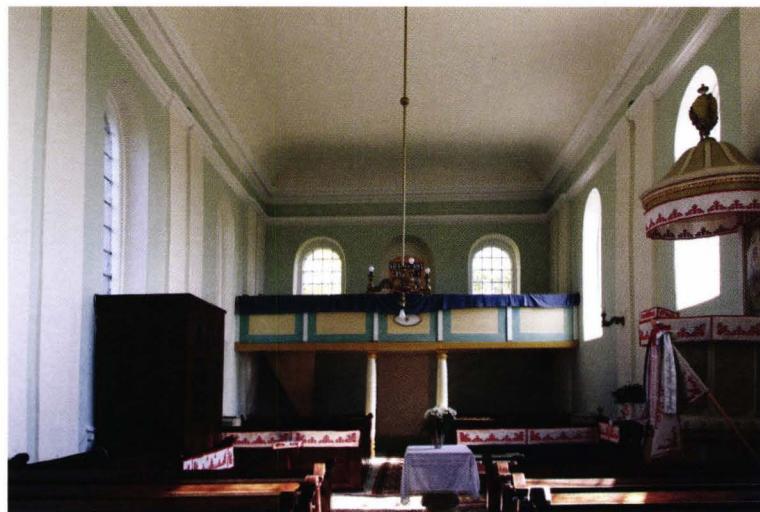
Biserica reformată din Apa
Az apai református templom
The Calvinist church of Apa

említette a pápai tizedjegyzék. A mai templom egyike lehet annak a hét templomnak, amelyeket Báthori Zsuzsanna építettet a 15. század folyamán. A vidék

seek to date this part of the building in the Gothic period. The impression of monumentality of the tower is supported by the disproportion between the size of the façade and the four small windows in the top of it. The tympanum situated above the entrance in the church dates from the period of the current building and fits the late Renaissance style. The door frame was built later, in 1807. The tower roof is an octagonal pyramid, flanked by four towers. The church suffered great damage from the Tatar attacks. After the invasion in 1717, presumably to prevent fires, the top of the tower was rebuilt of brick (1750). The current nave preserves the few original elements in its appearance. In 1857 it was enlarged to the east and the building took the form of a church-room, with each of its four sides equipped with semicircular windows at the top, covered with a dome-shaped ceiling. Both outside and inside, the walls of the nave were fit with pillars to create the impression of division and diversity of the space. The information printed on the pulpit dates the construction of the edifice back to 1759, through the financial support from two people of Badok, Sámuel Mezei and his wife, Sára Derzsi. The work was done by the famous sculptor Dávid Sipos, and the crown of the pulpit was made in the classic style. The Table of the Lord was made of stone, in copf style, and, according to the inscription, it was funded by parishioners in

Inscriptii de ctitorie de pe fa ad  si interiorul bisericii reformate  pitesi feliratok a homlokzaton és a református templom belseje Building inscriptions on the facade and the interior of the church

fi una dintre cele șapte biserici a căror construcție a fost finanțată de Susana Báthori în secolul al XV-lea. Împreună cu majoritatea lăcașelor de cult din regiune, biserică din Apa a devenit reformată în secolul al XVI-lea. Construcția turnului impunător este plasată de inscripția din biserică în anul 1640, însă unii cercetători cred să dateze începuturile acestei părți a edificiului în perioada goticului. Impresia de monumentalitate pe care o lasă turnul este susținută de disproportia dintre dimensiunile fațadei și cele patru ferestre minuscule situate în partea superioară a acesteia. Timpanul situat deasupra intrării în biserică datează din perioada construcției edificiului actual, încadrându-se, din punct de vedere stilistic, în Renașterea Târzie. Ancadramentul ușii a fost construit ulterior, în anul 1807. Acoperișul turnului formează o piramidă octogonală, flancată de patru turnulețe. Biserică a suferit numeroase distrugeri în urma atacurilor tătare. După invazia din 1717, probabil pentru a preveni incendiile, partea superioară a turnului este reconstruită din cărămidă (1750). Nava actuală păstrează puține elemente din aspectul său ori-

többi templomával együtt a 16. században az apai is a reformátusoké lett. Az impozáns tornyán elhelyezett felirat szerint 1640-ben épült, a kutatók viszont gótikus eredetűnek vélik. A torony monumentalitását fokozza a robusztus oromzatának felső szintjét áttörő négy kis méretű ablak. Az építés időszakából származhat a bejárat kapu fölötti késő reneszánsz timpanon. Az ajtó szegmensíves kökerete később, 1807-ben épült. A torony sisakja nyolcszög alapú gúla, amelyet négy fiatorony vesz körül. A templom súlyos károkat szenvedett a tatár betörés idején. Az 1717-es tatárjárás után, valószínűleg tűzvédelmi okokból, a tornyon újraépítették, ezúttal téglából (1750). A jelenlegi hajó kevés elemet őrzött meg eredeti állapotából. 1857-ben keleti irányban kibővítették, ezáltal az épület teremtemplom jelleget kapott. Mind a négy oldalon félköríves ablakokat nyitottak, a mennyezetet pedig teknőboltozatúvá alakították. A hajó falait kívülről és belülről is pilaszterekkel osztották meg, és tettek változatosabbá. A szószék felirata szerint 1759-ben készült a Bádokon lakó Mezei Sámuel és neje, Derzsi Sára adományaként. Faragója a korszak elismert

Masa Domnului din biserică reformată
A református templom úrasztala
The communion table of the Calvinist church

1802. The church has two bells, one made in Prešov (Slovakia) in 1634, with German inscription, and another in Sibiu, in 1922.

The mediaeval inventory of the church still preserves a *Gothic chalice* to this day. It is made of silver, which was partially gilded at first, now having

Biserica reformată din Apa – vedere aeriană
Az apai református templom – légifelvétel
The Calvinist church of Apa – aerial view

ginal. În 1857 este lărgită spre est și edificiul capătă forma unei biserici-sală, înzestrată pe fiecare dintre cele patru laturi cu ferestre semicirculare în partea superioară, acoperită cu un tavan în formă de calotă. Atât în exterior, cât și în interior, pereții navei au fost prevăzuți cu pilaștri pentru a crea impresia de divizare și diversitate a spațiului. Informațiile inscripționate pe amvon plasează construcția acestuia în anul 1759, prin contribuția finanțieră a doi locuitori din Badok, Sámuel Mezei și soția sa, Sára Derzsi. Lucrarea a fost realizată de celebrul sculptor Dávid Sipos, iar coroana amvonului a fost executată în stil clasic. Masa Domnului este realizată din piatră, în stil copf, și, după informațiile oferite de inscripție, a fost finanțată de enoriași în 1802. Biserica are două clopote, unul confectionat la Prešov (Slovacia) în anul 1634, cu inscripție în limba germană, iar celălalt la Sibiu în anul 1922.

Din inventarul medieval al bisericii se mai păstrează până în zilele noastre un *potir gotic*. Este confectionat din argint, care inițial a fost parțial aurit, în prezent fiind vizibile doar vagi urme în interiorul cupei. Talpa are formă hexagonală, prezintă o bordură înaltă, ornamentată cu o friză alcătuită din romburi. Piciorul potirului are formă unui trunchi de piramidă hexagonală, întrerupt de nodul sferoidal turtit, realizat prin ciocănire, cu șase romburi care în interior prezintă ornamente florale. Pe fus, sub nod, este gravat cu minuscule

mestere Sipos Dávid. A szószékkorona klasszicista stílusban készült. A kőből faragott Úr asztala a copf stílus jegyeit hordozza, felirata szerint a hívek adományából épült 1802-ben. A templomnak két harangja van, egyiket a ma Szlovákiában található Eperjesen öntötték 1634-ben, rajta német nyelvű felirat olvasható, a másik Szebenben készült 1922-ben.

A templom középkori felszereléséből fennmaradt egy gótikus kehely. Alapanyaga ezüst, eredetileg részben aranyozott volt, ma ennek csak nyomait észlelhetjük a kehely belsejében. Talpa hatszögű, magas peremű, rombuszokból álló fríz díszíti. A kehely hatszögű törzsét hat, virágmotívumokkal díszített, kalapálással kialakított rombuszos nódusz töri meg. A nódusz alatti részen gótikus kisbetűkkel a „Maria” felirat látható. A betűk karaktere megfelel a 14. századi gótikus írásmódnak. A nodusz és a kupá között egy másik gótikus felirat található: „paro Apa”. A kehely sima szája kiszélesedik. Kosara nincs, ám – egyéb jellegzetességei miatt is – időrendileg ez a kehely a 16. századnál korábbi.

Vasile Lucaci, a militáns görög katolikus pap szatmári éveit felidéző emlékhelyek egyike a tiszteletré létrehozott emlékmúzeum Apában. Az emlékmúzeumnak otthont adó aprócska épületet 1847-ben emelték, és teljesen beleillik a Szamos lankás területén épült parasztházak architektúrájába. Egyike a 19. szá-

only loose traces inside the cup. The sole is hexagonal and has a flanged edge, decorated with a frieze made of rhombuses. The cup foot is shaped like a hexagonal pyramid, interrupted by flattened spheroidal node, made by hammering, with six rhombuses with inside floral decorations. The shaft, under the node, is graved with tiny Gothic letters of the fourteenth century: "Mary." Above the node, below the cup, there is another inscription made also in Gothic characters: "paro Apa." The cup is smooth, flaring towards the rim. It doesn't have a basket, which fact, among other characteristics, classifies this chalice to a previous period of the sixteenth century.

One of the monuments that remind us about the presence of Vasile Lucaci in Satu Mare is the *memorial house* in Apa. Built in 1847, the construction is specific for the popular architecture of the region, being one of the few houses which were conserved from the 19th century. Today is transformed in a small museum.

It is rectangular, made of wooden beams, standing on a stone foundation. The entire construction is low, consisting of two rooms and an entrance hall. The front chamber used to be the so-called "clean room". The stove equipped with an open chimney is located in the lobby, serving to collect smoke from the two rooms. The front porch of the house is as long as the house.

Bustul lui Vasile Lucaci
Vasile Lucaci mellszobra
Vasile Lucaci's statue

gotice „MARIA”. Caracterul literelor corespunde modului de scriere gotică din secolul al XIV-lea. Deasupra nodului, sub cupă, există o altă inscripție, realizată tot cu caractere gotice: „paro Apa”. Cupa este netedă, evazată spre buză. Ea nu are paner, fapt care, alături de alte caracteristici, determină încadrarea acestui potir, din punct de vedere cronologic, într-o perioadă anterioară secolului al XVI-lea.

Vasile Lucaciu. Unul dintre monumentele care ne amintesc despre prezența lui Vasile Lucaciu pe meleagurile sătmărene este casa sa memorială aflată în localitatea Apa. Construit 1847, sediul micului muzeu se încadreză în arhitectura populară specifică zonei, fiind una dintre puținele construcții păstrate de la mijlocul secolului al XIX-lea. Are o formă dreptunghiulară, fiind ridicată din bârne de lemn, pe o fundație din piatră. Întreaga construcție este joasă, alcătuită din două încăperi și o tindă. Camera din față reprezentă aşa-zisa „cameră curată”. Cuptorul prevăzut cu un horn deschis este amplasat în tindă, având rolul de a colecta fumul din cele două camere. În partea din față a casei este amplasată o prispă egală cu lungimea ei.

La 25 ianuarie 1981, aici a fost inaugurat un mic muzeu, dedicat activității marelui om politic sătmăorean, cele două încăperi găzduind obiecte personale care redau o mică parte a vieții celui care a fost și este Vasile Lucaciu. După 8 ani de la inaugurarea casei

zadból ránk maradt, még álló házaknak. A ház tég-lalap alaprajzú, gerendákból épült falait törtkő alapra helyezték. Az épület maga alacsony, három helyiségből, pitvarból és két lakószobából áll. Az első szoba az úgynevezett tiszta szoba. A szabad kéményes kemence a pitvarban kapott helyet, ez a kémény szívta el a szobákból is a füstöt. A ház bejáratи oldalának teljes hosszában tornác fut.

1981. január 25-én Vasile Lucaciu életpályáját bemutató múzeummá avatták a házat. A két helyiségen életpályájához kapcsolódó és személyes tárgyain keresztül megpróbálták bemutatni Vasile Lucaciu életének egy szeletét. A múzeumház felavatása után 8 évvel, 1989-ben mellszobrot emeltek az emlékhely udvarán, ez Gil Rădulescu szobrász alkotása.

Mihai Lucaciu, Vasile Lucaciu apja, mint a görög katolikus felekezeti iskola kántortanítója 1847-ben költözött Apára, hogy a helyi és a környékbeli gyermeket oktassa. Feleségével, Tóth Juliannával 6 gyermeket neveltek, 4 fiút és 2 lányt: Alexandru – katonatiszt, Vasile – pap és tanár, Marta, Constantin – szintén pap, Elena és Petre – mérnök. A második fiú, Vasile 1852. január 22-én született. Gyermekkorának nagy részét családi körben a szülőfalujában töltötte. Családjával 6 éves korában Nagybányára költöztek, ahol 4 éven keresztül az édesapja által vezetett iskolában tanult. Szintén Nagybányán végezte el a gim-

On 25 January 1981, a small museum was opened here, dedicated to this man's great political activity, two rooms hosting personal items that depict a small part of the life of the one who was Vasile Lucaci. Eight years after the inauguration of the memorial house in December 1989, in the small courtyard of the museum the bust of Vasile Lucaci was unveiled, made by the sculptor Gil Radulescu.

In 1847, Mihai Lucaci, Vasile Lucaci's father, moves into this modest house, as he came in Apa a teacher of the Greek Catholic confessional school, carrying out an intense activity as a pioneer in teaching the children in the commune and from the surroundings. His wife, Iuliana, gave birth to six children, four boys and two girls: Alexandru - officer, Vasile - priest and teacher, Marta, Constantin - priest, Elena, Petre -engineer. The second of the boys, Vasile, was born on January 22, 1852.

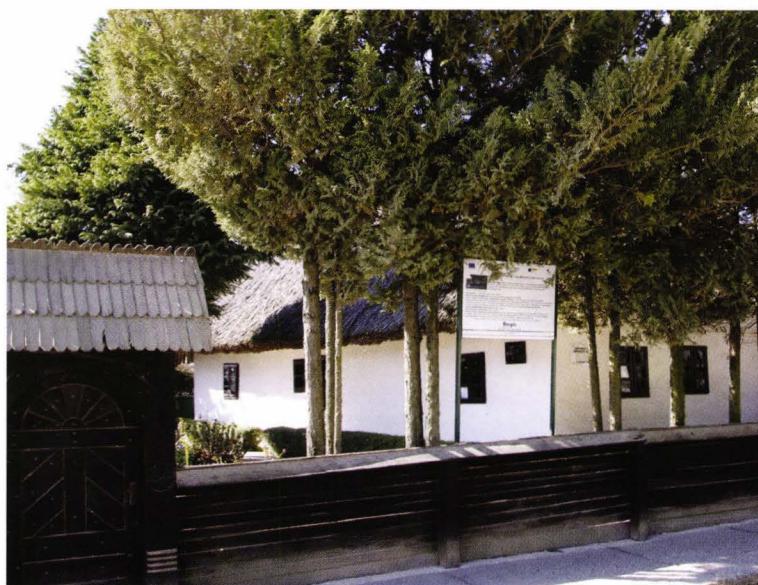
He spent most of his childhood in his native town with his family and followed primary studies here. At age 6 he moved with his family in Baia Mare where for 4 years he studied in the school run by his father. Also in Baia Mare, he followed the lower course gymnasium, which he continued in Uzhgorod and Oradea. 1868 meant for Vasile Lucaci his departure to Rome to continue and deepen education. He was awarded here the title of Ph.D. "Magna Cum

Apa, casa memoriałă „Vasile Lucaci”

Apa, a Vasile Lucaci emlékház

Apa, The memorial house of Vasile Lucaci

memoriale, în decembrie 1989, în curtea sa a fost dezvelit bustul lui Vasile Lucaciu, realizat de sculptorul Gil Rădulescu.

În anul 1847, Mihai Lucaciu, tatăl lui Vasile Lucaciu, se mută în Apa pentru a fi dascăl al școlii confesionale greco-catolice, desfășurând o intensă activitate ca deschizător de drumuri în tainele învățăturii pentru copiii din localitate și din împrejurimi. Soția sa, Tóth Iuliana, a adus pe lume 6 copii, 4 băieți și două fete: Alexandru-ofițer, Vasile–preot și profesor, Marta, Constantin–preot, Elena, Petre–inginer. Cel de al doilea dintre băieți, Vasile, s-a născut la data de 22 ianuarie 1852.

Vasile Lucaciu și-a petrecut cea mai mare parte a copilăriei în localitatea natală, alături de familia sa. La vîrsta de 6 ani se mută cu familia la Baia Mare unde, timp de 4 ani, învață în școală condusă de tatăl său. Tot în Baia Mare urmează și cursurile inferioare ale gimnaziului, pe care îl continuă la Ujgorod și Oradea. Anul 1868 a reprezentat pentru Vasile Lucaciu plecarea la Roma pentru a-și continua și aprofunda studiile. Aici obține, în 1870, titlul de Doctor „Magna cum Laude” în filosofie. Crescut și educat în spirit creștin, Vasile Lucaciu se simte împlinit doar după ce urmează și cursurile Seminarului Teologic de la Gherla, al cărui absolvent va fi în 1874. Tot în acest an se căsătorește cu Paulina Șerbac, originară din Potău, și este hirotonit preot greco-catolic în lo-

Interior din casa memorială Vasile Lucaciu
A Vasile Lucaciu emlékház belseje
Interior of the memorial house of Vasile Lucaciu

názium alsó tagozatát, amit később Ungváron, illetve Nagyváradon folytatott. 1868-ban tanulmányai folytatására és tudása elmélyítésére Rómába ment. Itt szerezte meg Magna cum Laude minősítéssel a filozófia tudományok doktora címet 1870-ben. A keresztény nevelést kapott filozófus csak akkor érezte beteljesedettnek életét, amikor 1874-ben elvégezte a szamosújvári görög katolikus szemináriumot. Még abban az évben feleségül vette a patóházi származású Paulina Șerbacot. Szilágyszentkirályon görög katolikus pappá szentelték. Házasságukból négy gyermek született, két fiú és két lány: Epaminonda – pap-ta-

Laude” in philosophy in 1870. Raised and educated in Christian spirit, Vasile Lucaciu was fulfilled only when he graduated the Theological Seminary from Gherla in 1874. In the same year he married Paulina řerbac from Potău and he was ordained Greek-Catholic priest for the parish of Sâncrai village. From this marriage were born four children, two boys and two girls: Epaminonda-priest and professor, Vasile, who died in World War I, Veturia and Tulia.

In 1878, as a result of Mihail Pavel’s, bishop of Oradea intervention Vasile Lucaciu is appointed teacher of religion and Romanian language at the Roman-Catholic Imperial High School of Satu Mare, today “Mihai Eminescu” College, which was vacant at that moment after Professor Peter Bran had died. His work as teacher was excellent, as he was totally dedicated to his students. His love for youngsters, for the Romanian language, for history and philosophy were reasons for his devotion to his teacher activity. He spent hours telling students about the French Enlightenment ideas, about contemporary social issues. In this period also an intense struggle started to bring the Romanian language in secondary schools and high schools. Thus, he made numerous interventions before the Hungarian government in Budapest and wrote a series of articles on the subject in the Romanian newspapers of Brasov, Arad, Sibiu and Blaj.

Interior din casa memorială „Vasile Lucaciu”
A Vasile Lucaciu emlékház belseje
Interior of the memorial house of Vasile Lucaciu

calitatea Sâncrai (de pe Grui). Din căsătoria aceasta s-au născut patru copii, doi băieți și două fete: Epaninonda–preot-profesor, Vasile–decedat în primul război mondial, Veturia și Tulia.

În anul 1878, ca urmare a intervenției episcopalului de Oradea, Mihail Pavel, Vasile Lucaci este numit profesor de religie și limba română la Liceul Regesc Romano-Catolic din Satu Mare, astăzi Colegiul „Mihai Eminescu”, post devenit vacant ca urmare a morții profesorului Petru Bran. Munca sa la catedră a fost minunată, el dedicându-se cu pasiune activității de educator și deschizător de drumiuri pentru elevii săi. Dragostea sa pentru tineri, pentru limba română, pentru istorie și filozofie l-au determinat să se dedice cu totul activității de profesor. Ore întregi le petrecea povestind elevilor despre ideile iluminismului francez, despre problemele sociale contemporane. Tot în această perioadă a început și lupta intensă pentru introducerea limbii române în gimnaziu și licee.

nár, Vasile – elesett az I. világháborúban, valamint Veturia és Tulia.

1878-ban Mihai Pavel nagyváradi püspök közbenjárására Vasile Lucaciut kinevezik a szatmárnémeti Római Katolikus Királyi Főgimnázium – ma Mihai Eminescu Nemzeti Kollégium – vallás és román nyelv tanárának, miután Petru Bran halálával az állás megüresedett. Tanári működése eredményes volt, szenvedélyel vetette bele magát tanítványai nevelésébe. A román nyelv, a történelem és a filozófia szeretete arra készítették, hogy teljes egészében a tanári pályának szentelje magát. Hosszú órákon át beszél tanítványainak a francia felvilágosodásról, valamint a korbéli társadalmi problémákról. Ugyanebben az időben

kezdte meg intenzív harcát a román nyelvoktatás bevezetéséért a gimnáziumok és a líceumok tanrendjébe. Ennek érdekében több beadványt is intézett a budapesti kormányhoz, és cikkekkel is közölt brassói, aradi, nagyszebeni és balázsfalvi lapokban.

Amint az várható is volt, a fiatal tanár ellen

Vasile Lucaci in grupul Memorandștilor
Vasile Lucaci a Memorandisták körében
Vasile Lucaci in the group of the Memorandists

As it was expected, against the young teacher a strong campaign of denunciations were started taken by the management of the high school and school inspectorate, a campaign supported by the Hungarian local newspapers. Following the investigations of the authorities in Satu Mare, Dr. Vasile Lucaci was dismissed from the position of teacher at the Roman-Catholic Imperial High School of Satu Mare, offering him teachership of Latin language at the Losoncz State High School (Slovakia). Following a debate with the Greek Catholic Bishop of Gherla, Ioan Sabo, Lucaci refused the job, arguing that “the interests of the diocese and the church keep him here.”

On August 27, 1885, Vasile Lucaci was appointed parish priest in Șișești commune, near Baia Mare. Then began a new stage of struggle carried out by the Romanian patriot, who stepped up his cultural and social activity, being also concerned with improving the situation of peasants. After many courageous actions, Vasile Lucaci became very popular among Romanians of Transylvania. He was elected member of the Steering Committee of the Romanian National Party. That moment was the beginning of a difficult period, full of arrests and convictions. Despite all the vicissitudes and obstacles encountered, Lucaci did not get discouraged, but continued even more ardently the struggle for political and social rights of

Portretul lui Vasile Lucaci
Vasile Lucaci portréja
Portrait of Vasile Lucaci

Astfel, el a întreprins numeroase intervenții pe lângă guvernul maghiar de la Budapesta și a scris o serie de articole pe această temă în ziarele românești din Brașov, Arad, Sibiu și Blaj.

După cum era de așteptat, împotriva Tânărului profesor începe o intensă campanie de denunțuri dusă atât de direcțiunea liceului, cât și de inspectoratul școlar, campanie care a fost sprijinită și de presa locală de limbă maghiară. În urma unor anchete realizate de autoritățile din Satu Mare, Dr. Vasile Lucaciu este destituit din funcția de profesor de la Liceul Regesc Romano-Catolic din Satu Mare, oferindu-i-se un post de profesor de limba latină la Liceul de Stat din Losoncz (Slovacia). În urma unei consfătuiri cu episcopul greco-catolic de Gherla, Ioan Sabo, Lucaciu refuză acest post, motivând prin faptul că ”interesele diecezei și bisericii îl rețin aici.”

În ziua de 27 august 1885, Vasile Lucaciu este numit preot paroh în comuna Șișești, de lângă Baia Mare. Începe acum o nouă etapă a luptei desfășurată de patriotul român, care își intensifică activitatea culturală și socială, fiind preocupat și de gândul îmbunătățirii situației țăranilor.

În urma numeroaselor acțiuni curajoase, Vasile Lucaciu a devenit foarte popular printre români transilvăneni. A fost ales membru în Comitetul de Conducere al Partidului Național Român. Începe

feljelentési hullám vette kezdetét a főgimnázium igazgatóságánál valamint a tanfelügyelőségnél, és ezt a helyi magyar sajtó is támogatta. A szatmárnémeti tanügyi hatóságok vizsgálatát követően felmentették a Római Katolikus Királyi Főgimnáziumban betöltött tanári állásából, helyette Losoncon (Szlovákia), az Állami Főgimnáziumban ajánlottak neki egy latin tanári pozíciót. Ioan Sabo szamosújvári püspökkel folytatott tanácskozás után visszautasította az ajánlatot azzal az indokkal, hogy „az egyház és az egyházkerület érdekei ide szólítják”.

1885. augusztus 22-én kinevezték a Nagybánya melletti Lacfalú (Șișești) parókusának. Ezzel a nagy hazafi harcának egy új fejezete vette kezdetét, melynek során hangsúlyosabban foglalkozott kulturális és szociális kérdésekkel, minden igyekezetével azon volt, hogy segítsen a parasztság felzárkóztatásában.

Néhány bátor cselekedete után nagy népszerűségre tett szert az erdélyi románság körében. A Román Nemzeti Párt Központi Bizottsága tagjává választották. Igen nehéz, letartóztatásokkal és büntetőperekkel teli időszak következett életében. minden megpróbáltatás és gáncsoskodás ellenére Lucaciu még nagyobb hévvel harcolt az erdélyi románok politikai és társadalmi jogaiért. Ennek szellemében közreműködött a *Memorandum* megszerkesztésében, amiért letartóztatták. A kolozsvári per nyomán 5 év börtönbüntetésre ítélték, amelyet a szegedi bőr-

Romanians in Transylvania. Thus, he collaborated in drafting the Memorandum, reason for which he was arrested. After the trial in Cluj (April 25–May 7, 1893), he was sentenced to five years in the prison of Szeged. He was pardoned in 1895. He did not give up his political activity and was elected deputy of Beiuș by the Parliament in Budapest.

Biserica ortodoxă din Apa – vedere aeriană

Az apai ortodox templom – légi felvétel
The Orthodox church of Apa – aerial view

acum o perioadă deosebit de grea, plină de arestări și condamnări. În ciuda tuturor vicisitudinilor și a piedicilor întâmpinate, Lucaciu nu se descurajează, continuând cu și mai multă ardoare lupta pentru apărarea drepturilor politice și sociale ale românilor din Transilvania. Astfel, a colaborat la redactarea Memorandumului, motiv pentru care a fost arestat. În urma procesului de la Cluj, desfășurat între 25 aprilie și 7 mai 1893, a fost condamnat la 5 ani de închisoare, fiind întemnițat la Seghedin. A fost însă grăbit în 1895. Nu renunță la activitatea sa în plan politic, fiind ales deputat de Beiuș în Parlamentul de la Budapesta.

După declanșarea primului război mondial, Vasile Lucaciu se refugiază în România. Aici a militat intens pentru alierea țării cu Puterile Antantei, pentru a se putea realiza Reîntregirea României. Tot în acest scop a îndeplinit, trimis de guvernul român, misiuni de prezentare a poziției române în privința situației inaceptabile a românilor din Transilvania, inclusă în statul austro-ungar. În anul 1918 a fost unul din membrii Consiliului Dirigent al Transilvaniei. La alegerile din 1919 a fost ales deputat în Parlamentul României din partea Partidului Național Tânărănesc.

Din motive de sănătate, se reîntoarce la Satu Mare, dorind să părăsească viața politică. Însă reprezentanții locali ai vieții publice îl conving să candideze și la ale-

tönbén kellett letöltenie. 1895-ben kegyelmet kapott. Azonban politikai tevékenységéről nem mondott le, Belényesen képviselőnek választották, így a budapesti Országgyűlés tagja lett.

Az első világháború kitörésekor Romániába menekült. Itt kiállt az ország Antanhoz való csatlakozása mellett, így remélte kivívni Románia egységét. A román kormány megbízásából politikai feladatakat vállalt, melyek során az erdélyi románok elfogadhatatlan helyzetét ismertette a nemzetközi porondon. 1918-ban tagja volt az erdélyi Kormányzótanácsnak. Az 1919-es választásokon a Nemzeti Parasztpárt színeiben jutott be a román parlamentbe. Egészségügyi okok miatt visszatért Szatmárnémetibe. Ki akart szállni a politikai életből, de a helyi közélet képviselői meggyőzték, hogy induljon az 1922-es választásokon is, így elfogadta a nagybányai mandátumot. Ekkor történt a két világháború közötti választások legszégyenteljesebb eseménye. A választókörzetbe menet Lucaciut megverték, és önkívületi állapotban az útszélen hagyták. Az esemény nyomán kénytelen volt a politikai életből visszavonulni, és átvette testvére, Constantin megüresedett esperesi hivatalát. A következő hónapokat magányosan töltötte szatmárnémeti lakásán. Szívbetege sége miatt az otthon meghitt csendjét választotta, inkább olvasmányainban merült el, mint a politikai és társadalmi élet nyughatatlan világában.

After the outbreak of World War I, Vasile Lucaciu took refuge in Romania. He campaigned hard for the alliance of Romania with the Entente powers in order to make possible the reunification of Romania. Appointed by the Romanian government, to the same purpose he met missions to present the Romanian position about the unacceptable situation of the Romanians in Transylvania, included in the Austro-Hungarian State. In 1918, he was one of the members of the Dirigent Council of Transylvania. The elections of 1919 appointed him deputy in the Romanian Parliament in the National Peasant Party.

For health reasons, he returned to Satu Mare leaving politics behind. But representatives of local public life convinced him to run for the elections of 1922. Thus, he accepts the mandate of Baia Mare. Then happened one of the most shameful events in the history of elections in this region during the interwar period. While heading to the polling station, Lucaciu was beaten by strangers and left on roadside unconscious. He was thus forced to withdraw from political life, taking over the position of dean of Satu Mare left vacant after the death of his brother, Constantin. He spent the coming months in solitude, in his house in Satu Mare. His heart disease made him choose the quiet home, reading activities to political and social turmoil.

Casă tradițională din Apa
Apa, hagyományos ház
Traditional house of Apa

gerile din 1922. Astfel, el acceptă mandatul de la Baia Mare. Acum are loc una dintre cele mai rușinoase întâmplări din istoria alegerilor din perioada interbelică din această regiune. În timp ce se îndrepta spre secția de votare, Lucaciut a fost bătut de către un grup de persoane necunoscute și părăsit la marginea drumului în stare de inconștiență.

Este astfel nevoie să se retragă din viața politică, preluând funcția de protopop rămasă vacanță în urma decesului fratelui său, Constantin. Lunile următoare le-a trăit în singurătate, în locuința sa din Satu Mare. Boala de inimă de care suferea l-a determinat să preferă liniștea căminului și a lecturilor și nu agitația vietii politice și sociale.

În ziua de 28 noiembrie 1922, după trei luni de suferințe, se stinge discret din viață marele preot, ilustru filosof, publicist și diplomat, Dr. Vasile Lucaciut. Presa din întreaga țară a anunțat acest eveniment nefericit, iar Parlamentul României a decis, ca semn de recunoaștere a activității sale, să îi organizeze funeralii naționale, în ziua de 1 Decembrie 1922.

A fost omagiat și de Academia Română într-o ședință organizată tot în 1 Decembrie 1922. Ion I. C. Brătianu a depus, din însărcinarea regelui, pe sicriul patriotului român, insignele "Marelui Cordon al Ordinului Steaua României", iar episcopul de Gherla, Dr. Iuliu Hossu, i-a conferit rangul de Vicar episcopal. De

1922. november 28-án három havi szenvédés után csedesen elhunyt. A gyászos eseményről az országos sajtó is beszámolt. Vasile Lucaciut nagy formátumú papként, filozófusként, publicistaként és diplomataként méltatták. A román parlament az elismerés jeléül nemzeti végítiszességen részesítette 1922. december 1-jén. A Román Akadémia is megemlékezett róla a szintén 1922. december 1-jén megtartott ülésén. A király megbízásából Ion I. C. Brătianu a Románia Csillaga érdemrendet a szalaggal a koporsójára helyezte el, dr. Iuliu Hossu pedig püspöki helynök címet adományozott neki. Koporsóját Szatmárnemetiből Lacfaluba szállították, ahol felesége mellett helyezték örök nyugalomra.

Élete 70 évéből több mint egy fél évszázadot szenzitelt egy nemes eszmének, amiért nem riadt vissza semmilyen anyagi vagy eszmei áldozattól, amiért elhagyta szülőföldjét és börtönben sinylődött, intenzív parlamenti munkát végzett, ő volt e vidék román népének szószólója és törekvéseinek védelmezője.

NÉPRAJZI ADATOK

A korai építésű parasztházak többsége egy, esetleg két helyiségből állott. A házak alapját folyami kőből rakták, a falakat vályogból emelték, a tetőt pedig szalmával fedték be.

On November 28, 1922, after three months of suffering, the great priest, famous philosopher, journalist and diplomat Dr. Vasile Lucaciu passed away. The media across the country announced that unfortunate event and the Romanian Parliament decided to recognize his work and organize a national funeral, on December 1, 1922. He was also honored by the Romanian Academy in a meeting organized on December 1, 1922. Ion I. C. Bratianu, at the King's commission, laid on the coffin of the Romanian patriot, the badges of "Grand Cordon of the Order Star of Romania" and the Bishop of Gherla, Dr. Iuliu Hossu, awarded him the rank of Episcopal Vicar. From Satu Mare, the coffin was taken to Șișești, where he was buried alongside his wife.

Casă tradițională din Apa și detaliu arhitectural
Apa, hagyományos ház és építészeti részlet
Traditional house of Apa and architectural details

la Satu Mare, sicriul a fost transportat la Șișești, unde a fost înmormântat alături de soția sa.

Din cei 70 de ani trăiți, mai bine de o jumătate de veac a închinat-o cu cea mai adâncă pasiune unui ideal nobil, pentru realizarea căruia nu a ezitat să facă nici un efort material sau spiritual, pentru

Apa, vedere aeriană

Apa, légifelvétel

Apa, aerial view

A 19. század végén, a 20. század elején a házak szerkezete megváltozott, és az emberek időtállóbb anyagokból kezdtek építkezni. A házak alá törtkő alapot tettek,

Of the 70 years alive, more than half a century he dedicated to the deepest passion of a noble ideal for which he did not hesitate to make any material or spiritual effort, for which he left his native land, was imprisoned, carried out an intense parliamentary activity, and overall he was the interpreter and defender of Romanian popular aspirations in these regions.

Târnațul unei case tradiționale
Egy hagyományos ház tornáca
The porch of a traditional house

care și-a părăsit locurile natale, a stat la închisoare, a desfășurat o intensă activitate parlamentară, fiind interpretul și apărătorul năzuințelor populare românești din aceste regiuni.

DATE ETNOGRAFICE

Cele mai vechi tipuri de case din zona localității Apa erau în marea lor majoritate cu una sau două încăperi. Acestea erau construite pe o fundație de piatră de râu, pereții fiind ridicăți din cărămizi de lut cu pleavă (văioage) și acoperiți cu paie.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea, în structura caselor încep să fie folosite materiale mai rezistente. Pe o fundație de piatră sparță se aşeză tălpile groase de stejar, în care se montează pereții clădiți din bârne lipite (tencuite) cu lut în amestec cu pleavă. În compoziția locuinței intrau o cameră curată, o tindă cu șpor sau cuptor și camera de locuit în spate, cu intrare într-o mică cămară de alimente. În perioada interbelică, această cămară se adaugă camerei din spate. Casele erau așezate perpendicular pe stradă și erau prevăzute cu un târnaț sprijinit pe stâlpi de stejar, spațiu cu rolul de a proteja casa de intemperii.

Mai târziu, acest târnaț s-a extins și în porțiunea dinspre stradă sau ogrădă. Acoperișul era în patru ape,

Casă tradițională din Apa
Apa, hagyományos ház
Traditional house of Apa

amelyre egy vastag tölgyfából készült talpfa került, erre épült fel majd a gerendákból emelt fal, amelyet pelyvás, agyagos sárral betapasztottak. A lakóház beosztása a következőképpen alakult: tisztaszoba, tűzhellyel vagy

Aspecte de pe o stradă din Apa
Pillanatkép egy apai utcáról
Aspect on a street of Apa

The earliest houses had only one or two rooms. They were built on a foundation of river stone, the walls were made of clay bricks and roofed with straw. At the end of the nineteenth century and early twentieth century, the structure of houses was made of more resistant materials. On a broken stone foundation thick oak feet was laid, on which were fixed the building walls made of beams, plastered with clay and mixed with chaff. The house comprised one clean room, an entrance hall with a stove and the living room in the back with a small entry to the food pantry. During the interwar period the pantry was added to the back room. The houses were placed perpendicular to the street and were provided with a porch supported by oak pillars which protected the house from weather. Later, the porch was extended up to the part from the street or garden. They were provided with a hip roof fit with a small trapezoidal dormer opening in the front decorated by stylized fretted floral or vegetal (or astral) ornaments. The small dormer opening had a door that led to the attic and also two windows to let the light in or for ventilation. The roof was either tile or tin made. Among the new constructions after the 1970's, we found several peasants houses, which stand as evidence for the buildings in the nineteenth

Case tradiționale din Apa
Apa, hagyományos házak
Traditional houses of Apa

în față fiind prevăzut cu un șut trapezoidal, cu ornamente traforate cu motive florale și vegetale stilizate (astrale). Șutul mai avea o ușă de urcat în pod și două greamuri iluminatoare sau de aerisire. Învelitoarea caselor era din țiglă sau tablă. Printre noile construcții de după anii '70 mai găsim câteva case țărănești drept mărturie a construcțiilor secolului al XIX-lea și a celor din prima jumătate a secolului al XX-lea.

Una dintre cele mai vechi case este construită în 1847, din bârne de lemn aşezate pe o talpă groasă și este învelită cu paie. Astăzi ea adăpostește Casa memorială „Dr. Vasile Lucaciu”. O altă casă este cea a lui Kató Jozsef, situată pe strada Someșului nr. 234, clădită în sistem de potici, învelită cu paie până în 1970, când acestea au fost înlocuite cu tablă.

Dovezi ale arhitecturii populare din perioada interbelică sunt: casa construită de Marișca Vasile, situată pe strada Victoriei nr. 647, ridicată în 1922, compusă din 5 încăperi, tip wagon, lungă de 22 m, cu un târnăț pe lungimea casei, sprijinit pe 10 stâlpi de stejar. Este concepută în aşa fel încât să poată fi locuită timp de două generații.

Alte case de tipologie asemănătoare sunt cele ale lui Vezentan Ioan, strada Victoriei nr. 23, datată în 1938, Dărăban Ioan, strada Someșului nr. 155–casă din văioage, datată în 1930, cea a lui Sabău Dumitru din localitatea Someșeni nr. 9, datată în 1942, Anițaș Vasile, localitatea Someșeni, nr. 113, datată în 1927.

kemencével ellátott pitvar és a hátulsó vagy lakószoba, ahonnan bejárat nyílt egy kisebb kamrába.

A két világháború közötti időszakban ez a kamra hozzáépült a hátulsó szobához. A házak az útra merőlegesen helyezkedtek el, és faoszlopos tornác védte őket az időjárás viszontagságaitól. Később ez a tornác kinyúlt egészen az utcáig vagy a kertig. A házak fölé sátortetőt húztak, alatta trapéz alakú deszkahomlokkal, amelyet stilizált virág és/vagy növényi, esetleg csillag motívummal díszítettek. A homlokzaton általában padlásfeljárót és két világítóablakot is vágtak. A tetőt cseréppel vagy pléhlemezzel fedték be. A 70-es évek új építésű házai között még feltűnik néhány a 19. század végi, 20. század eleji paraszti építkezést idéző épület. A régi épületek egyike 1847-ben épült vastag talpfákra helyezett gerendákból, tetejét szalmafedéllel borították. Ma ez az épület ad otthonat a Dr. Vasile Lucaciu emlékháznak. Egy másik régi ház Kató József tulajdoná a Szamos utca 234 sz. alatt, ezt paticsból emelték, és 1970-ig szalma fedele volt, akkor cseréltek ki pléhlemezre.

A két világháború közötti népi építészet egy másik hírmondója a Marișca Vasile által 1922-ben épített ház a Victoriei (Győzelem) utca 647 szám alatt. A ház wagon típusú, és 5 helyiségből áll, hossza 22 méter, akárcsak a ház mellett futó tornácé, amelyet 10 tölgyfaoszlop tart. Két generációnak is helyet biztosító háznak építették.

century and in the first half of the twentieth century.

One of the oldest houses from 1847 was built of wooden beams placed on thick soles coated with straws. Today it houses the "The Memorial House of Dr. Vasile Lucaciu". Another house is that of Kató József, located in Someş street, no. 234, built with adobe plastered with clay, covered with straw until 1970 when it was replaced with metal. Evidence of popular architecture in the interwar period are: the house built by Marişca Vasile, the current owner being Marinescu Vasile, located in Victoria Street, no. 647, built in 1922, composed of 5 wagon-like rooms, 22 m long, with a porch along the house standing on 10 oaken pillars. It is designed so that to house two generations simultaneously.

Other similar houses are those of Vezentan Ioan, in Victoria Street, no. 23, dated 1938, of Dărăban Ioan, in Somes Street, no. 155 (house made of clay bricks),

Biserica ortodoxă din Someșeni
Szamostelek, ortodox templom
The Orthodox church of Someșeni

Lunca Apei, cu numai 23 locuitori înregistrați în 2002, a fost inițial parte a localității Apa. Inundațiile din 1970 au provocat pagube masive, distrugând satul aproape în întregime. Mănăstirea ortodoxă cu hramul *Acoperământul Maicii Domnului* a fost înființată în 1995, pe locul satului Lunca Potăului, dispărut în urma inundațiilor din anul 1970.

Localitatea **Someșeni** este atestată documentar în anul 1249. În 1490 este enumerată printre moșile domeniului Seini, aflat în proprietatea familiei Báthori. În perioada premodernă aparține mai multor nobili mici. Numărul locuitorilor este în prezent redus, ridicându-se la abia 348 de persoane. Biserica ortodoxă *Sf. Vasile cel Mare* a fost construită în 1897.

Hasonló típusú házakat őriznek még: Vezentan Ioan, Victoriei (Győzelem) utca 23 sz., épült 1938-ban, Dărăban Ioan, Szamos utca 155 sz., 1930-ban épült vályogház, Sabău Dumitru, Szamostelek 9. sz., 1942-ben épült, Anițaș Vasile, Szamostelek, 119 sz., 1927-ben épült paticsból.

Lanka eredetileg Apa része volt. 2002-ben minden össze 23 lakost írtak össze a településen. Az 1970-es árvíz komoly károkat okozott a faluban, szinte elmosta a föld színéről. A *Szűz Mária oltalma* ortodox kolostort 1995-ben alapították az 1970-es árvíz után eltűnt Patoházi Lanka helyén.

Szamostelek írott forrásban először 1249-ben jelenik meg. 1490-ben a Báthori család tulajdonában levő szinérváraljai uradalom birtokai között sorolták fel. Az újkor előtti időszakban több kisnemesi család is osztott a településen. Népességszáma napjainkban igen alacsony, mindössze 348 személy. A *Nagy Szent Vazul tiszteletére* szentelt ortodox templom 1897-ben épült.

dated 1930, of Sabău Dumitru from Someșeni locality, no. 9, dated 1942, of Anițaș Vasile (house made of adobe plastered with clay) in Someșeni locality, no. 113, dated 1927.

Lunca Apei, with only 23 inhabitants in 2002, was at first, part of Apa commune. The floods of 1970 caused extensive damage, destroying the village almost entirely. The Orthodox monastery dedicated to the Protection of the Mother of God was founded in 1995, instead the former Lunca Potăului village, which disappeared in the floods of 1970.

Someșeni village was first documented in 1249. In 1490, the settlement was listed among the estates of the Seini domain, property of the Báthori family. In the pre-modern period, it belonged to several small nobles. The population is currently low, only 348 people. The Orthodox Church dedicated to Great St. Basil was built in 1897.

Biserica mănăstirii din Lunca Apei
Lanka kolostortemploma
The monastery church of Lunca Apei

Bibliografie – Irodalom – References

Achim Valeriu, Socolan Aurel, *Dr. Vasile Lucaciu, luptător pentru drepturile românilor și Unirea Transilvaniei cu România* (Dr. Vasile Lucaciu, a románok jogainak és Erdély Romániával való egyesülésének harcosa), Baia Mare, 1968.

Architectura ecleziastică din Satu Mare. Szatmár egyházi építészete. Ecclesiastical architecture of Satu Mare, coord. Szőcs Péter Levente, Satu Mare, 2007.

Bader, Tiberiu, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*. (A bronzkor Erdély észak-nyugati részén. A pre-trák ás trák kultúra), București, 1978.

Borovszky Samu (coord.), *Szatmár vármegye* (Comitatul Satu Mare), Budapest, [1910]

Engel Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301-1447. Középkori Magyar genealógia* (Arhondologia laică a Ungariei 1301-1457. Genealogia Ungariei medievală) CDROM, Budapest, 2001

Imola Kiss, Bujor Dulgău, *Comori de artă religioasă. Potirul gotic din Apa* (Egyházművészeti kincsek. Gótikus kehely Apáról), în *Satu Mare - Studii și comunicări*, XIII, 1996, p. 375–384.

Iuga A., *Cu privire la Vasile Lucaciu. Acte, documente, procese* (Vasile Lucaciuról. Iratok, dokumentumok, perek), Baia Mare, f.a.

Maksai Ferenc, *Középkori Szatmár megye* (Comitatul Satu Mare în evul mediu), Budapest, 1940.

Nagy Iván, *Magyarország családai* (Familiile Ungariei), vol. I-XII, Pest, 1857-1868.

Németh Péter, *A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig* (Așezările comitatului medieval Satu Mare pana la începutul secolului al XV-lea), Nyíregyháza, 2008.

Pop Nicolae, Pop Maria, *Apa – file de istorie* (Apa történelmének lapjai), Satu Mare, 2010.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Szamosujváriensis graeci ritus catholicorum pro anno a Christo nato 1886, Szamosujvár, 1886.

Szirmay Antal, *Szatmár vármegye fekvése és polgári esmérete* (Descrierea comitatului Satu Mare), I-II, Buda, 1809-1810.

Muzeul Județean Satu Mare este o instituție publică de cultură susținută de Consiliul Județean Satu Mare

A Szatmár Megyei Múzeum a Szatmár Megyei Tanács által fenntartott kulturális közintézmény

The County Museum of Satu Mare is a public institution of culture, sustained by the County Council of Satu Mare

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a Uniunii Europene.

www.huro-cbc.eu
www.hungary-romania-cbc.eu